

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв
Кафедра дошкільної освіти

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Педагогічні умови національно-патріотичного
виховання дітей передшкільного віку засобами
української народної іграшки

Козоріза Дмитра Володимировича

Науковий керівник:

Матвієнко С.І. канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Рецензенти:

Лісовець О.В., доктор філософії у галузі освіти/педагогіки, доцент кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Новгородський Р.Г., к. пед. н., доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Допущено до захисту: Протокол №7 від 27.11. 2024 р.
Завідувач кафедри дошкільної освіти:

Козоріз Д. В. Педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами української народної іграшки. Кваліфікаційна робота. Ніжин, 2024. 107 с.

Наукова робота присвячена аналізу проблеми національно-патріотичного виховання дошкільників. Проаналізовано специфіку передшкільного віку щодо формування засад патріотизму у дітей. Розкрито патріотично-виховний потенціал української народної іграшки. Дослідження ґрунтується на педагогічних, психологічних, культурологічних, історичних аспектах використання народної іграшки.

З метою проведення констатувального етапу експерименту розроблено необхідний діагностичний інструментарій. Виявлено рівні патріотичної вихованості дітей передшкільного віку засобами народної іграшки. Проаналізовано чинники впливу на ефективність процесу національно-патріотичного виховання дітей з урахуванням впливу народної іграшки.

На основі зробленого експерименту було розроблено педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами народної іграшки. Укладено методичні матеріали до кожної з означених умов, що на думку автора, сприяє ефективності роботи вихователя ЗДО відносно національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами народної іграшки.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, патріотичні почуття, національно-патріотичне виховання, передшкільний вік, національна культура, народна іграшка, українська народна іграшка.

Kozoriz D. V. Pedagogical conditions of national-patriotic education of preschool children by means of Ukrainian folk toys. Qualification work. Nizhyn, 2024. 107 p. – in Ukraine.

The scientific work is devoted to the analysis of the problem of national-patriotic education of preschoolers. The specificity of preschool age in terms of the formation of the foundations of patriotism in children is analyzed. The patriotic and educational potential of Ukrainian folk toys is revealed. The study is based on the pedagogical, psychological, cultural, and historical aspects of the use of folk toys.

In order to conduct the ascertaining stage of the experiment, the necessary diagnostic tools were developed. The levels of patriotic education of preschool children by means of folk toys were identified. Factors influencing the effectiveness of the process of national-patriotic education of children, taking into account the influence of folk toys, were analyzed.

Based on the experiment, pedagogical conditions for national-patriotic education of preschool children by means of folk toys were developed. Methodological materials for each of the specified conditions are compiled, which, in the author's opinion, contributes to the effectiveness of the work of the preschool teacher in relation to the national-patriotic education of preschool children using folk toys.

Keywords: patriotism, patriotic education, patriotic feelings, national-patriotic education, preschool age, national culture, folk toy, Ukrainian folk toy.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ	10
1.1. Психолого-педагогічні основи проблеми національно-патріотичного виховання.	10
1.2. Особливості національно-патріотичного виховання особистості у період передшкільного віку.	15
1.3. Типологія та патріотично-виховний потенціал української народної іграшки	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	35
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ	37
2.1. Програма і результати констатувального експерименту	37
2.2. Педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами української народної іграшки.	53
2.3. Методичні матеріали щодо оптимізації педагогічних умов національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами української народної іграшки.	57
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	62
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Актуальність дослідження. Національно-патріотичне виховання є однією з складових дошкільного освітнього навчання. У передшкільному віці починає формуватися не лише особистість, але й її розуміння етнічних, національних особливостей, приналежність до держави, пізнання вітчизняних символів, значень, формуються основи культури та родинної духовності, усвідомлюється відмінність від інших моделей світових цінностей, закладаються моральні якості тощо. Особливо проблема патріотизму загострюється на сучасному етапі. Україна, як молода незалежна держава, розв'язує складні завдання економічної стабілізації й національного відродження.

У «Програмі патріотичного виховання», «Концепції національно-патріотичного виховання», «Концепції краєзнавчої освіти та виховання» зазначається, що виховання дітей і молоді має бути спрямоване на культурно-духовне відродження українського народу, його традицій, менталітету, створення нормативно-правової бази та комплексу заходів з метою виховання патріотичних почуттів громадян України, орієнтацію юнацтва на формування мотивації до захисту інтересів Батьківщини, у тому числі – визначеними складними військово-політичними реаліями сьогодення.

На формування особистості найбільший вплив мають культурні надбання, а особливо традиційні іграшки, які не можуть замінити сучасні аналоги. Наші предки при виготовленні забав використовували лише природні матеріали, які не робили шкоди здоров'ю власника. Українці були винахідливими, щоб заспокоїти дитину вкладали трави, крупи, що слугували своєрідним іграшкою антистресом в її основі. При виготовленні таких речей продумувалася кожна деталь, символічне значення для передачі інформації майбутнім поколінням, своєрідне кодування предмету.

Всі ці духовні надбання дають нам змогу в сучасних умовах виховати патріотизм, показати українські національні особливості, побут та звичаєву

практику предків, пізнати тодішню модель виховання, навчити дитину любити свій край, мову, культуру, міфологію тощо.

Досвід вітчизняної та зарубіжної філософської, психологічної і педагогічної думки минулого (С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Т. Шевченко) і сьогодення (С. Матвієнко, А. Дорошенко, С. Зозуля, І. Бех, В. Поплужний, Н. Гагаріна, М. Стельмахович, Т. Філімонова, К. Чорна та ін.) переконливо доводить, що система освіти молодого покоління повинна опиратися на національні корені, культуру та історію рідного краю. Саме через безцінну культурну спадщину українського народу формується духовність особистості, починаючи з періоду дошкільного дитинства, котрий є першочерговим та основним у цьому процесі. Про конструкцію народної іграшки, її особливості, ігровий потенціал, ігрові традиції можна дізнатися з праць: П. Чубинського, М. Грушевського, П. Мирного, Х. Вовка, Д. Фіголя К. Матейко, О. Найдена, Л. Орлової, О. Скляренко, А. Стахурської-Козоріз, Т. Пірус, Л. Герус та ін.

Отже, актуальність проблеми патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку, наявні суперечності між зміною концептуальних підходів до патріотичного виховання дітей дошкільного віку, можливість і необхідність залучення іграшки як одного з ефективних засобів виховання зумовили вибір теми даного дослідження.

Мета дослідження: полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальному вивченні стану практики ЗДО з національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку та виявленні педагогічних умов ефективності даного процесу за використання виховного потенціалу української народної іграшки.

Завдання дослідження:

1. Визначити основні теоретичні підходи до національно-патріотичного виховання і розкрити щодо цього специфіку даного процесу стосовно дітей передшкільного віку.
2. Розкрити типологічні особливості та обґрунтувати потенціал

української народної іграшки щодо патріотичного виховання дітей передшкільного віку.

3. З'ясувати стан національно-патріотичного виховання у ЗДО та визначити рівень патріотичної вихованості дітей передшкільного віку.
4. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами української народної іграшки та розробити програму методичного забезпечення означених педагогічних умов.

Гіпотеза дослідження полягала в припущенні, що процес національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у закладі дошкільної освіти засобами української народної іграшки буде більш ефективним, якщо будуть дотримані наступні умови:

- 1) забезпечення компетентності педагогів ЗДО щодо використання народної іграшки як засобу патріотичного виховання;
- 2) опору на потенціал музейного середовища у роботі з народною іграшкою;
- 3) включення народних іграшок до ігрової діяльності дошкільників з метою її урізноманітнення.

Об'єкт дослідження: національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами української народної іграшки.

Завдання дослідження вирішувались за допомогою методів:

Теоретичних: аналіз педагогічної, філософської та мистецтвознавчої (а саме – етнографічної, краєзнавчої та культурологічної) літератури, сучасної педагогічної періодики з дошкільного виховання, історико-логічний, синтез, конкретизація наукової інформації, порівняння, класифікація.

Емпіричних: індивідуальна та колективна бесіди з дітьми цілеспрямоване спостереження за емоційними проявами дітей під час взаємодії з народною іграшкою; анкетування вихователів.

Методи математичної статистики та обробки отриманих результатів.

Наукова новизна та теоретичне значення роботи:

- 1) теоретично обґрунтовано проблему національно-патріотичного виховання відповідно до його оновлених підходів;
- 2) визначено особливості національно-патріотичного виховання стосовно дітей передшкільного віку;
- 3) виявлено типологічні особливості української народної іграшки та обґрунтовано її специфіку як засобу патріотичного виховання дітей передшкільного віку;
- 4) розроблено та теоретично схарактеризовано критерії та показники патріотичної вихованості дітей передшкільного віку;
- 5) теоретично обґрунтовано рівні патріотичної вихованості дітей передшкільного віку;
- 6) виявлено та теоретично схарактеризовано педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами української народної іграшки.

Практичне значення дослідження полягає у розробці діагностичної бази вивчення стану практики ЗДО з національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку та виявлення рівня патріотичної вихованості дошкільників 6-7 років. Розроблені автором методичні матеріали щодо забезпечення педагогічних умов патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами української народної іграшки можуть використовуватися у формах освітньо-виховної роботи з дітьми у ЗДО та стосовно підвищення компетентності вихователів з проблеми, що досліджується.

База дослідження: ЗДО №7«Дзвіночок», м. Ніжина, Чернігівської області.

Впровадження результатів дослідження здійснювалося через:

I. Участь у 5-конференціях:

1. XX Міжнародній науково-практичній конференції «Українська і світова

- культурна практика в умовах глобалізаційних викликів та війни». Рівненський ДГУ. (18. 11. 2024 р.). Тема доповіді: «Культурний феномен української ляльки-мотанки».
2. X Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку». Ніжин, НДУ ім. М. Гоголя (18.10.2023 р.). Тема доповіді: «Особливості використання народної іграшки як засобу патріотичного виховання дошкільників».
 3. Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції з Міжнародною участю «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку». Ніжин, НДУ ім. М. Гоголя (06.11. 2024 р.). Тема доповіді: «Народні іграшки в іграх сучасних дітей».
 4. Регіональній науково-практичній Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки». Ніжин, НДУ ім. М. Гоголя (20.06.2023 р.). Тема доповіді: «Музейні практики у підтримці емоційно-психологічного здоров'я дітей із сімей ВПО».
 5. V Міжнародній науковій студентській конференції «Молодь і науковий прогрес у соціально-економічному та освітньому просторі суспільства». Кам'янець-Подільський (05-06.12.2023). Тема доповіді: «Національно-патріотичне виховання засобами української народної іграшки».

Друці статей:

1. Козоріз Д. Національно-патріотичне виховання засобами української народної іграшки. *Збірник матеріалів V Міжнародної наукової студентської конференції «Молодь і науковий прогрес у соціально-економічному та освітньому просторі суспільства»*. Кам'янець-Подільський. 2023.
2. Козоріз Дмитро. Національно-патріотичне виховання дітей передшкільного віку засобами народної іграшки. *Сучасне дошкілля:*

актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки: збірник матеріалів II Регіональної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків / за заг. ред. проф. О.Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. С. 54-59.

3. Козоріз Дмитро. Українська народна іграшка як засіб формування національної свідомості в дошкільників. *Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з Міжнародною участю, м. Ніжин, 6 листопада 2024 року / За заг. ред. проф. О.Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2024. С. 90-93.*

Структура і обсяг роботи. кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 107 сторінок, з них – 63 сторінки основного тексту. Список використаних джерел охоплює – 70 позицій – 8 сторінок. Кваліфікаційна робота містить 4 таблиці, 2 діаграми та 7 додатків на 31 сторінці.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ

1.1. Психолого-педагогічні основи проблеми національно-патріотичного виховання

Національно-патріотичне виховання є одним з важливих аспектів формування громадянської свідомості у дітей передшкільного віку, адже саме тоді відбувається становлення базових цінностей та почуттів. Особливо в сучасних умовах тема набуває ще більшої актуальності, у науковій літературі розглянуто різні підходи до виховання патріотизму, а також значення традицій та культурних цінностей, як складових виховного процесу. Проте сприйняття безпосередньо народних іграшок дошкільниками не досліджено загалом і потребує більш детального розгляду.

Можна виділити групи джерел де питання висвітлено з різних сторін: педагогічної, культурологічної та психологічної. Всі вони важливі для нашого дослідження. Особливу увагу в сучасних розвідках вказано на те, що дитина саме в дошкільному віці починає себе усвідомлювати частиною соціуму. Перші спроби дослідження цього аспекту було закладено ще в ХІХ столітті. Основу цієї проблеми висвітлено в концепціях народності розробленої такими відомими педагогами: Г. Сковородою, К. Ушинським, С. Русовою, Є. Водовозовою, К. Вентцелем, Л. Шлегер та ін [46].

Джерелом педагогічних поглядів стали народні традиції, народна мудрість, міфологія. Також було враховано погляди на освіту провідних філософів Європи. Вітчизняними дослідниками завдяки зверненні до народності відкрито феномен українського народного виховного духу. У цій системі основною школою патріотизму є традиційна українська родина.

Українському філософові Г. Сковороді вдалося впровадити у процес навчання дитини виховання за допомогою методів козацької педагогіки, що стала унікальним явищем не лише в нас, але й в світовій педагогічній культурі [38]. Великий педагог В. Сухомлинський говорив про необхідність ознайомлювати дітей з рідним краєм, його традиціями та героїчним минулим. Він доводив, що дитина постійно відкриває світ, і тому треба виховувати її таким чином, щоб прищепити любов до Вітчизни, її краси і величності. Любов до краю починається з любові до своєї малої батьківщини, місця, де народилася людина [18, с. 59]. «Міцнішою нацією в наші часи виявляє себе та, яка краще інших вичерпала в своєму вихованні свої глибокі національні скарби й національній психології дала вільний розвиток, тому виховання має бути національним» – відзначила українська педагог С. Русова [1, с. 13]. Її слова актуальні й нині.

Проаналізувавши детально концепцію народності варто відзначити, що на заняттях доречно використовувати народні іграшки, які є важливим джерелом у народній педагогіці. Вплив іграшки на дитину було досліджено ще істориками та етнологами П. Чубинським, М. Грушевським, П. Мирним, Х. Вовком, К. Матейко. Науковці передають емоційний стан дитини при виготовленні речей ігрового характеру та сутність гри з ними. Українським мистецтвознавцям О. Найдено та Л. Орловій вдалося зафіксувати не лише технологію виготовлення, але й записати фольклорні матеріали. Нині дослідженням ігрової культури займаються сучасні українські вчені О. Склярєнко, Т. Пірус, Л. Герус, А. Стахурської-Козоріз та ін. [54, с. 96 – 100].

У 1930-ті рр. педагогом Ф. Левін-Щириною було розроблено теорію патріотичного виховання дошкільників за допомогою знайомства з довкіллям. Педагогом М. Резяповою було визначено складові, що впливають на патріотичне виховання формуючи при цьому: любов до сім'ї, дитячого садка, природи, міста, народу та Батьківщини. У середині ХХ ст. науковець О. Радіна

сформувала рекомендації у вигляді тестів, що спрямовані на з'ясування у дітей змісту патріотичного виховання [35, с. 174].

Засади національно-патріотичного виховання були охарактеризовані у таких документах як: Конституція України, Національна доктрина розвитку освіти України, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Закон України «Про освіту», Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, «Програма патріотичного виховання», «Концепція національно-патріотичного виховання», «Концепція краєзнавчої освіти та виховання» та ін [3, с. 41 – 60].

У 90-ті рр. ХХ ст. із здобуттям Україною незалежності з'являються активні дослідження педогогів: К. Чорна, І. Бех, М. Боришевський, О. Вишневський, Ю. Руденко, Б. Ступарик та ін [69]. Формується зовсім новий процес дослідження проблеми. Підходи і методи кардинально відрізняються від радянської школи. Вітчизняний педагог О. Вишневський виокремив три етапи у вихованні патріотизму: етап раннього етнічного самоусвідомлення, що формується в родині; етап національно-політичного самоусвідомлення, як перехідний етап від сімейного у суспільне; етап державно-патріотичного самоусвідомлення, коли поняття «національне» сягає рівня державності [11, с. 153 – 156]. Проблеми впливу на проблему народознавства стали вивчати: А. Богуш, Н. Лисенко, Т. Поніманська, Н. Рогальська, М. Стельмахович [69].

У вітчизняній педагогіці дослідження здебільшого проводиться виокремленням окремих аспектів національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку. Сучасні науковці також наголошують, що не потрібно зводити виховання патріотизму до разових вливань, воно має стати одним із методів формування морального та національного виховання. На таких заняттях дитина дошкільник має зрозуміти та усвідомити цінність життя, повагу до людини та її праці [33; 34; 35; 69]. Українські педагоги Т. Журавко та Г. Корінна наголошують, що дошкільний вік – це є найважливіший етап в становленні особистості та формуванні патріотизму, національної

приналежності. На цьому етапі закладаються передумови громадянських якостей, розвиваються уявлення дітей про людину, суспільство і культуру, накопичується ними соціальний досвід життя, засвоюються прийнятні їм норми поведінки [26, с. 176].

Нині виходить багато наукової літератури, особливо після 2022 року, проблемою займаються і по новому інтерпретують сучасні педагоги: Н. Бондаренко, С. Косянчук, С. Матвієнко, О. Лісовець та ін. В умовах війни в Україні було змінено Концепцію національно-патріотичного виховання. Дослідники активно шукають нові методи відносно виховання патріотизму в дітей [22; 25; 31; 34; 35]. Так, Н. Бондаренко та С. Косянчук було розроблено посібник з методичними рекомендаціями для спеціалістів різних галузей та профілів з національно-патріотичного виховання у контексті сучасних викликів. Автори відзначають, що національно-патріотичне виховання покликане сформувати в учнів такі якості як національна самоідентифікація, усвідомлення своєї належності до Нації Героїв – модерного українства, недекларативний патріотизм, дієва любов до України, готовність до подвигу й самопожертви в ім'я Батьківщини, до виконання свого патріотичного обов'язку, мужність, стійкість, відвага. У довіднику прописано, які методи потрібно застосовувати на заняттях, щоб виховати національно-патріотичний дух українських дітей [7, с. 7].

Українська педагог С. Матвієнко зазначає, що виховання дитини XXI століття – це процес, який ґрунтується на тих реаліях, в яких перебуває нині українське суспільство. Військово-політичні події останніх років, а також виникле щодо цього загострення питання необхідності подолання в суспільстві тоталітаристської ідеології минулого, окреслили необхідність пошуку тих засобів, що здатні ефективно виховувати в дітей і молоді почуття власної та національної гідності, відродити основи патріотизму в його кращому розумінні. З цим, гостро окреслилася потреба в оновленні системи патріотичного виховання дітей і молоді. Ми маємо переглянути вже сформовані підходи до процесу навчання та розробити нові. Нам варто

включити народні іграшки як засіб виховання, адже вони є одним з матеріальних джерел української духовності [32, с. 169].

Українська педагог Н. Михальченко зазначає: «Головною метою національного виховання на сучасному етапі є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатств духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України, які включають у себе національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну: правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту. Як бачимо, з порядку денного не знімається всебічний і гармонійний розвиток людини, що підтверджується необхідністю всебічного розвитку особистісних рис громадянина України, готового до розбудови і захисту держави» [25, с. 18].

Поняття національно-патріотичного виховання було охарактеризовано у Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді затвердженої наказом від 16.06.2015 р. № 641. Згідно з нею національно-патріотичне виховання визначається як комплексна система і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів з формування у молодшого покоління високої патріотичної свідомості, вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [39, с. 32]. Про те, що патріотичне виховання є важливим у розвитку дитини йдеться у таких нормативно-правових документах: Конституції України, Національній доктрині розвитку освіти України, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Законі України «Про освіту», програмі «Базовий компонент дошкільної освіти» та ін. [69].

Таким чином, нами було проаналізовано основні джерела з цієї проблематики та визначено психолого-педагогічні основи проблеми

національно-патріотичного виховання. Було встановлено, що національно-патріотичне виховання є ключовим аспектом формування особистості дітей дошкільного віку.

1.2. Особливості національно-патріотичного виховання особистості у період передшкільного віку

Національно-патріотичне виховання відіграє важливу, ключову роль у вихованні дитини-дошкільника формуючи в неї розуміння культурних особливостей українського суспільства та держави. Вітчизняні педагоги Н. Гавриш та К. Крутій проаналізувавши світовий досвід відзначили, що підтримують позицію Світової організації виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, згідно якої: патріотизм є основою мирних відносин між людьми [12, с. 4]. Проте варто відзначити, що в умовах збройних протистоянь патріотизм усвідомлюється і зростає більше. Ми не завжди цінуємо, те що маємо, і нині зобов'язані навчитися цінити досвід поколінь, аналізувати історичні події, враховувати світові цінності, при цьому не забуваючи власних [6; 23].

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 6 червня 2022 р. № 527 було затверджено нову Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України. У ній відзначено, що у період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей [27; 31, с. 18; 41].

Нова концепція зорієнтована на європейський досвід, проте важливим складником є українські традиції, які намагалися викоринити, переробити, замінити, сплюндрувати у радянські часи. Однією з таких складових була

заміна народних іграшок промисловими, більш привабливими, кольоровими. Не всі розуміють, що іграшка є чинником впливу на свідомість і одним із ключових складових формування нації взагалі. У іграшці закодовано модель поведінки. Важко вплинути на дорослого вже сформованого індивіда, і легко маніпулювати ще не сформованою дитиною, через іграшку [42; 43]. Це добре розуміли у радянські часи і розуміють нині. Наприклад, нині популярним є «синдром Барбі», коли доросла людина за кумира вибирає ляльку, змінює власну зовнішність, купує відповідний одяг. Тому, щоб відродити наші справжні традиції, українську ідентичність варто не забувати про наші народні іграшки [43, с. 86 – 90].

Вони можуть стати одним з методів формування національно-патріотичного виховання. Ці речі виготовлялися з природних матеріалів, вони показують тісний зв'язок людини з природою, народні звичаї, сакральність українського народу. У дитини формується поняття нації, етнічної приналежності, народної ідентичності, громадянина-патріота своєї держави. Виховання національної свідомості дошкільників є невід'ємною складовою усього навчально-виховного процесу в садочку. Формування національної свідомості та громадської відповідальності починається з раннього віку і триває протягом усього життя [1, с. 11; 39; 40]. Як відзначав відомий науковець Г. Ващенко: «нація – це цілість поколінь минулих, сучасних і майбутніх. Таку цілість підтримують передусім традиції.

Завдяки їм зберігається й розвивається національна мова, без якої неможливе існування нації, зберігаються релігія, звичаї, здобутки мистецької творчості, світогляд, народні ідеали, – все те, що створює обличчя народу, що відрізняє його від інших народів» [8, с. 104]. Наші іграшки вони унікальні, мають власні особливості, регіональні відмінності та традиції. Вони не тільки навчають, а й інколи й лікують. Наприклад, в основу ляльок вкладали лікувальні трави.

До якостей громадянина-патріота В. Сухомлинський відносить гармонію розуму, думок, ідей, почуттів, учинків, а також стійку переконаність

у їх правильності. Він вважав, що потрібно в учнів потрібно виховати любов до свого народу, відповідальність, постановку учнями особистісної проблеми перед власною совістю у питаннях вибору моральної поведінки щодо своєї Батьківщини [8; 48; 61]. Н. Бондаренко та С. Косянчук зазначають, що до патріотичних цінностей відносять: національну ідею, українську мову, національну культуру, історію народу і держави, національну самовизначеність (тожсамість), громадянську активність, дотримання законів (законослухняність), Батьківщину (малу й велику), лідерів і героїв нації, держави, матір, батька [7, с. 15].

У своєму дослідженні С. Зозуля відокремлює поняття патріотичного і національного виховання. Під поняттям «патріотичного виховання», розуміє, що його ключовим аспектом є свідоме формування поваги й любові до України, її історичного минулого, віри в духовну силу та єдність народу, вміння осмислювати історію, культуру, мистецтво, цінності, мораль, звичаї, символіку. А «національне виховання» спрямоване переважно на передавання прийдешнім поколінням соціального досвіду, духовних надбань українського народу та національних цінностей, формування незалежно від національної приналежності особистісних рис громадянина України, духовності, моральної, естетичної, правової культури [64, с. 19 – 21].

Ми ж згрупуємо це до одного загального терміну «національно-патріотичного виховання», адже вважаємо, що народна іграшка може стати одним із чинників формування і патріотизму, і національної приналежності. Згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді, патріотичне виховання – це складова частина національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних,

культурних основ розвитку українського суспільства і держави [10; 29; 66, с. 9].

Тобто ці два поняття є взаємно доповнюючими, адже слово патріотизм запозичено з грецької *πατρίς*, що означає «земля батька, предка». Згідно з українським педагогічним словником слово патріотизм означає – одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів» [45; 66, с. 6].

Українські педагоги І. Бех та К. Чорна вважають, що патріотичне виховання – це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, школи, інших соціальних інститутів щодо формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [4, с. 4].

Тобто національно-патріотичне виховання – це не лише складова навчального процесу, а й обов'язок кожного громадянина, і якщо це поняття не сформував ще в передшкільному віці, то важко буде на наступних етапах. На етапі дошкільної дитини найбільше цікавить, що таке світ, де я народився, формується поняття: Хто я?, Де живу?, Хто мої батьки?, Яка моя країна? тощо. Уже в старшому дошкільному віці закладається розуміння себе, як національно-свідомої особи, спосіб мислення, любов до Батьківщини – патріотизм. Українська педагог В. Гончарук дослідивши українську традиційну ляльку, як могутній чинник виховання дітей зробила висновок, що традиційна народна лялька є виразником багатющого народного світогляду, духовності нашого народу, морально-етичних народних знань, а також психологічних особливостей українського народу та його характеру, а відтак і могутнім чинником творення майбутньої України» [10; 32, с. 199; 33; 34].

А український етнограф Л. Йовенко зробив характеристику етапів виховання в українському традиційному суспільстві, згідно його розвідок: «репрезентація історії родинного виховання включає кілька етапів, серед яких ми виокремили ХХ ст., що охарактеризувалось бурхливою динамікою родинного виховання, яку зумовили політична ситуація, ідеологічні впливи, суспільні вимоги (створення і ліквідація УНР, репресивні заходи з боку пануючого тоталітарного режиму, насильницьке відлучення від церкви та ін.) та повернення родинного виховання до національних джерел на початку 70-х років. Сюди ж відносимо і кінець ХХ – початок ХХІ ст., що окреслюється глобалізацією суспільного життя, технологізацією та комп'ютеризацією усіх сфер людської діяльності і вимагає негайного впровадження духовних домінант етносу з метою урівняння та врегулювання матеріального й духовного аспектів людського буття» [67, с. 151 – 152].

Українська педагог О. Лісовець у навчальному посібнику для студентів визначила особистісні якості та риси характеру, які притаманні свідомому громадянину та патріоту: повага до батьків, свого народу, традицій та історії рідного народу; працьовитості; високій художньо-естетичній культурі; патріотичній самосвідомості та громадянській відповідальності, готовності працювати для розквіту Батьківщини, захищати її; повага до Конституції, законів української держави; досконале знання державної мови [31, с. 42; 33; 34]. Вітчизняні педагоги А. Дорошенко та І. Кравченко стверджують, що патріотизм виявляється в практичній діяльності, яка спрямована на всебічний розвиток країни, захист її інтересів. Вважають, що це питання важливо підіймати у ситуації, що нині склалася, адже варто виховати нове суспільство гідних громадян, що будуть виховуватися за новими принципами, не лише написаними історичними працями, а власним досвідом, який зараз набувають. Згідно з їхніми твердженнями любов до країни виникає лише тоді коли дитина навчилася цінити і розуміти красу навколо себе [24, с. 14 – 15].

Завдяки різноманітності народних іграшок ми можемо продемонструвати цю красу у власних традиціях та звичаях. Тому, що народна

іграшка – це не лише елемент дитячої гри, а й рід духовних практик українців, це предмет зв'язку між поколіннями [45, с. 10 – 14]. Ми не можемо показати свій патріотизм його можна лише продемонструвати власними вчинками та діями. Він вимагає глибокого переживання на нього дуже впливають зовнішні чинники, часто негативно. Тому, що патріотичні почуття дуже делікатні, позбавлені фальшу та нещирості.

На своєму першому етапі патріотичне виховання об'єднує сім'ю, формується любов до найближчих людей, після цього розуміння певних подій явищ і лише потім виховання достойного, справжнього громадянина. Цей шлях не легкий, він довготривалий, на ньому має бути сформований перехід від навчання дошкільника до учня початкових класів і далі. Виділяють три різновиди патріотизму: етнічний – власна приналежність до народу, любов до рідної мови, культури, нашої історії; територіальний – побудова своєї держави, державне самовизначення, світогляд і почуття та ідеологія. Вищим рівнем патріотизму є розвинена національна самосвідомість. Педагог українського походження, один із засновників педагогічної науки та народної школи К. Ушинський вважав, що починати виховувати у дітей патріотизм потрібно з дошкільного віку, оскільки період дошкільного віку за своїми психологічними характеристиками є найбільш сприятливий для виховання патріотизму, так як дошкільник відповідає довірою дорослому, йому притаманне копіювання, сугестивність, емоційна чуйність, щирість почуттів [2, с. 10].

Таким чином, у даному підрозділі нами було визначено специфіку формування патріотизму у період передшкільного дитинства. Встановлено, що у даному віці дошкільник найбільш сенситивний щодо формування базових якостей особистості, її громадянських почуттів, які формують стійку індивідуальність людини. Дошкільник цього віку здатний переживати усе, що відбувається з ним, рефлексувати та визначати власне ставлення до подій, спілкування, діяльності тощо.

1.3. Типологія та патріотично-виховний потенціал української народної іграшки

В українській традиції існує велика кількість видів народних іграшок. Вони могли виготовлятися, як дітьми, так і дорослими. Іграшки були одним із видів народних промислів. Українськими дослідниками було згруповано їх за певними ознаками – це полегшує подальше вивчення проблеми. Іграшки були поширеними у світі, проте українські мають свої особливості, зокрема, й регіональні. У народній педагогіці при створенні іграшки враховувалися вік та стать. Іграшки були розділеними враховуючи гендерні ознаки за традиційними функціями жінки та чоловіка в тодішньому суспільстві. Було враховано й фізичний розвиток дитини. Іграшки створювали як прості: брязкальця, торохкальця. Вони не потребували значних зусиль в користуванні. Такі предмети сприяли розвиткові фантазії, моторики, просторової уяви, координації, спритності.

Більш складніші такі як: ляльки-мотанки, свищики, посуд, шаблі тощо. Вони потребували певних фізичних навичок: натискання, обертання, уяви. Ці іграшки спонукали до самостійного конструювання, комбінування та прикрашання. Варто звернути увагу й на регіональні особливості, які були зумовлені різними факторами, такими як природне середовище, етнічні особливості, іноземний вплив тощо [14; 15; 16; 19]. Наприклад, в одних регіонах свичики виготовляли з глини, адже вона була доступною саме тут, а в інших цю ж іграшку вже робили з дерева, адже наявним був саме цей ресурс.

Українською етнографом К. Матейко було розроблено класифікації народних іграшок на основі музейного матеріалу – збірки народних іграшок, вона поділяла їх на:

1. Матеріалом – сировиною, з чого іграшки зроблені (іграшки керамічні – себто іграшки, в яких основною сировиною є гончарна глина; іграшки дерев'яні – виконані з дерева і рослинного матеріалу; іграшки з ганчірок – переважно ляльки (кукли), яких виготовляють самі дівчата).

2. Формою – яке явище в природі чи в суспільному житті ці іграшки хочуть відобразити (ляльки; дитячі музичні інструменти: а) ударні (таракальця) б) духові (свистаки); іграшки трудові: а) лучбові (засоби пересування) б) хатньої обстановки в) господарські знаряддя г) конструктивно-рухомі; іграшки фізкультурні; хлоп'яча зброя; дівочі прикраси, іграшки «обрядові») [36, с. 618 – 619].

Спроба класифікації іграшок була зроблена О. Найденом. М. Гнатюк її обробив і вдосконалив. Він відзначає, що найбільш спрощеним і прямолінійним є поділ іграшок на дві групи:

- іграшки наділені пластичними, художньо-естетичними властивостями (ляльки, птахи, олені, баранці та інша дрібна пластика);
- іграшки механічні, спонукальні, основною функцією яких є результат дії (лук зі стрілою, свистик, деркач, таракальце, дзига тощо). Складнішим за попередню є поділ за матеріалом і відповідно технікою виготовлення (їх ще розрізняють і за регіональним принципом):
 - іграшки з дерева (возики, коники, пташки, деркачі) на Яворівщині Львівської обл.;
 - глиняні іграшки в традиційних осередках гончарного промислу (Косів, Опішне, Ічня, Васильків, Дибинці, Бубнівка, Адамівка);
 - вироби, іграшки з соломи, рогази, лушпиння кукурудзи та інших природних матеріалів, виготовляють на Волині й загалом Поліссі;
 - сирна іграшка – витвір майстринь в селах: Брустури, Річка, Снідавка, Шепіт, Шешори на Косівщині.

Існує поділ іграшок за образно-ігровими та типажно-функціональними ознаками:

- антропоморфні ляльки з різних матеріалів (глини, соломи, тканини, дерева);
- зооморфні (свійські і дикі тварини, птахи);
- іграшкові меблі, посуд, знаряддя праці, засоби пересування (підводи, машини). Проте, будь-який з наведених принципів та ознак класифікації не

може вичерпно охарактеризувати іграшку. Найбільш прийнятним буде вибір одного базового принципу, а вразі необхідності доповнити іншими характеристиками [17, с. 83].

Українська мистецтвознавець Л. Герус пропонує класифікувати українські народні іграшки за матеріалом таким чином: дерево, рослинні трав'янисті матеріали (рогоза, солома, листя кукурудзи тощо), глини, сиру, паперу, тканини. Вона зауважує, що ці матеріали були доступними, безпечними та мали добру якість. [14, с. 4 – 5]. Згідно її розвідок можна виокремити, якими іграшками гралися та з якого вони були матеріалу:

1. Ляльки (тканина, нитки, стрічки, лоза, обгортки з початків кукурудзи, папір, дерево, глина). Гралися цими іграшками здебільшого дівчатка. Навчали дівчат материнству [14, с. 9 – 20];

2. Фігурки тварин (реп'яхи, глина, дерево, солома, сир, тісто, трава, квіти, листя, плоди рослин, овочі). Ними охоче гралися хлопчики й дівчатка. Знайомили дітей з природою [14, с. 21 – 32];

3. Музичні інструменти (дерево, солома, глина, квіти). Використовували під час забавок, як дівчата, так і хлопці. Вони привертали увагу дітей оригінальним пластичним рішенням, декоративним оздобленням та здатністю утворювати різноманітні звуки. Знайомили дітей з народною музикою, сприяли розвитку слуху та відчуття ритму і водночас наділялися магичною спроможністю відвертати зло [14, с. 33 – 38];

4. Меблі, посуд, начиння (глина, дерево). Переважно ними бавилися дівчата, оскільки ці іграшки відповідали звичним жіночим заняттям. Формувалися жіночі обов'язки в традиційному суспільстві [14, с. 39 – 46];

5. Знаряддя праці, господарський інвентар (дерево). Хлопці, як правило, надавали перевагу іграшковому «чоловічому» знаряддю: плугам, боронам, ярмо, лопаткам, молоткам тощо. Дівчата гралися пристосуванням для виготовлення тканини та одягу, знаряддя для прання та прасування, прибирання. Такі народні іграшки формували обов'язки по господарству, уміння робити роботу [14, с. 47 – 50];

6. Транспортні засоби (дерево, кора, солома). Це зменшені для зручності дитини моделі транспортних засобів – човників, санчат, тачечок, візочків, кошиків. Ними дуже полюбляли гратися діти, проте таку іграшку важко було виготовити самому, тут потрібна допомога дорослих. Формували уявлення про транспорт, винаходи людини, щоб полегшити працю, знайомили зі світом [14, с. 51 – 56];

7. Іграшки абстрактних форм (дерево, природні матеріали). Вони не мають подібності з реальними предметами в живому й неживому світі. Такі речі призначалися для рухливих і логічних ігор. Гralися ними діти обох статей. Значну частину таких забавок вони виготовляли самі. Це розвивало у них творчість, креативність, мислення, дрібну моторику, тренувалося терпіння тощо. Такі іграшки ще називали мороками – сама назва вже говорить про функцію у розвитку дитини. Призначалися такі іграшки для рухливих ігор. Отже, для нас більш прийнятною є теж класифікація за матеріалом з якого вони виготовлялися та призначенням іграшки у грі, проте, варто врахувати й вікові особливості дітей [14, с. 57 – 61].

Цікаву класифікацію було запропоновано у «Програмі для собиранія колекцій детських ігрушекъ и матеріаловъ по детскимъ играмъ и забавамъ». Вона була укладена за пропозицією Олександра Лазаревського в Полтаві при підготовці виставки на Археологічному з'їзді в Харкові. Необхідність програми вчений мотивував поступовим зникненням старовинних, в тому числі й глиняних іграшок. Останні мали збиратися за такими групами:

I – без виокремленої збірної назви, котра складалася з кількох підгруп 1) іграшки для грудних дітей; 2) предмети для забави (палички, камінці, глина, пісок, трава); 3) іграшки виготовлені самими дітьми (змії, ляльки, м'ячики);

II – музичні інструменти, на яких грали діти;

III – дитячі знаряддя лову тварин;

IV – саморобні дитячі споруди (млинки, вітряки, будиночки)

V – дитяча зброя. Також планувалося зробити записи щодо походження іграшок, в тому числі визначити ті, які найчастіше купувалися і в кого [52, с. 46 – 47].

Згідно дослідження видатного дослідника дитячої культури, священника, етнолога М. Грушевського можемо дізнатися про вікові особливості дитини. У трирічному віці дитина вже сама собі організовує гру, здебільшого грається із старшими дітьми, часто засинає там де грається. Головні забавлянки – це вурдало мале та велике, деркач, чи деркотало, пилчик, ковалі, млинок, таракотало, возик, ніжик, молоток, муштра, пищалки, сопілки, дудки з гарбуза, ляльки тощо [37, с. 89 – 94].

У чотирирічному віці дитина грається в саночки, громак, свинка – взимку, а в літку: хрущ, жуки-воли, пасіка-бликота, млинок та замок роблять з кавуна з допомогою старших дітлахів, царинник, возик та ін. Ми бачимо, що на цих етапах дитина тісно співіснує з природою, більше часу проводить надворі [37, с. 95 – 98].

У п'ятирічному віці дитина вже могла допомагати пасти худобу, часу для гри ставало менше тому, що з'являлися обов'язки по господарству. Проте намагалися знаходити час і на забаву, граються в : за пальці матузками, в соляшнику, у мишок, взимку у пастуха, влітку у школярі. На цьому етапі дитина починала дорослішати, переймати досвід батьків, бачила відмінності в роботі між жінками та чоловіками. Відповідно іграшки хлопчиків та дівчат стали відрізнятися. Дівчатка вчилися бути матерями і гралися у ляльки, а хлопчики пастухами, мисливцями тощо [37, с. 101 – 104].

Діти виготовляли іграшки з підручних матеріалів, разом з тим вчилися мислити, винаходити, у них не було готових іграшок. Технологію запозичували у старших дітей, або просили батьків зробити, вигадували й самі [49; 63; 65]. Ігрова культура передавалася від покоління до покоління, маючи й регіональні відмінності. Так, сирна іграшка не була поширена по всій території України, а виготовлялася лише в селах Закарпатської, Івано-Франківської області: Брустури, Річка, Снідавка, Шепіт, Шешори на Косівщині [17, с. 83].

Процес виготовлення та особливості технології майстрів такого виду іграшок описав М. Гнатюк: «Своєрідний образ і смакові якості мають іграшки із сиру, які виготовляють вівчарі, їхні жінки і діти на Гуцульщині (села Річка і Брустури). Особливо оригінальними є іграшки з сиру Марії Матійчук, а нині її учениці Марії Петрів (с. Брустури) на Гуцульщині, які відображають птахів, коників, баранчиків. Їх майстриня презентує на різних святах ремесел, фестивалях, празниках. Коли коник або інша фігурка виходили напрочуд вдалим, діти перед тим як його з'їсти, бавилися, а то й зберігали засушеними роками. Якщо сир свіжий, м'який, він легко піддається формуванню. Майстрині скульптурним способом із одного шматка сиру з окропу, поки він не застив, витягуючи деталі (ноги, голову, гриву, хвіст та ін.), створюють казкові образи тварин (баранчиків, оленів, зайців, півників тощо)» [17, с. 84].

Такі іграшки наділені простою лаконічною формою і, водночас мають характерні риси, які відрізняють одну тваринку від іншої. Для дитини вони мають пізнавальне значення, оскільки служать посередником між нею і реальним світом, але передовсім виконують розважальну функцію. Для дитини не так важливо скільки у коника ніг, як його образ та динаміка, рух [17, с. 84]. За допомогою таких іграшок можна дитині на уроках з національно-патріотичного виховання не лише показати особливості регіональних іграшок, а й унікальність деяких видів у світі, їх самобутність, мистецьку винахідливість українців, багатofункціональність [49; 58; 59].

Нам важко на сучасному рівні уявити, що продукт харчування може бути іграшкою, чи є це гігієнічним нині, наскільки безпечною є така іграшка. Проте вона є однією з традицій, у музеях використовується як експонат, а для сучасних дітей, як сувенір. Але не варто забувати, що іграшки, які потім споживали є культурним надбанням, і дуже доцільна при вивченні національної унікальності української духовності [60; 62; 64].

Згідно визначення української мистецтвознавця Л. Герус: «Народна іграшка – це унікальне явище культури, тісно пов'язане з різними проявами життя, багатогранне за змістом. Вона здатна зацікавити і дітей як безпосередніх

учасників гри, і дорослих в якості потужного засобу виховання. Вона захоплює фольклорною тематикою, довершеною простотою форм, конструктивною вигадливістю, лаконічним декором, своєрідною емоційною налаштованістю, яка надає їй здатність рухатись та утворювати звуки» [14, с. 3].

А вітчизняний мистецтвознавець М. Гнатюк вважає: «Українська народна іграшка унікальне явище національної культури. Вона зберігає в собі інформацію того середовища й часу в якому була створена. В залежності від виду діяльності, світогляду, вірувань та вмінь їх авторів, іграшки набули тих чи інших смислових характеристик. Поєднуючи в собі різні функції: пізнавальну, розвиваючу, комунікативну, естетичну, ігрову, успадковані й збережені традиційні форми, іграшки є вагомим елементом і засобом навчання та виховання. З їхньою допомогою – це найнеобхідніший спосіб навчання і розваги, без примусу, книг і фахівців. Дитя бавиться – дорослий тішиться: говорить народна мудрість. Ігрові дії виникають насамперед з бажання і власної волі, а значить приносять радість та задоволення. З одного боку вчителю необхідно подавати насичений різноманітними вправами матеріал, а з іншого – викликати цим матеріалом творчі реакції, відчуття, спостереження, думки, рухові форми і дії» [17, с. 81].

Народні іграшки – це речі якими гралися наші предки. Вони мають великий вплив на свідомість сучасної людини. Саме ці предмети нагадують нам про минуле, уявлення, побут, методи виховання пращурів. Народна іграшка виготовлялася з природніх матеріалів таких як: глина, сіно, солома, квіти, плоди, тканина, дерево тощо. Вона була безпечною для тодішніх дітей. У ній було все прораховано: від вікових особливостей дитини до символічних, сакральних знань народу. Її наповнюваність дає нам змогу сформувати у дитини не лише уявлення про життя людей, а й національно-патріотичну позицію, любов до Батьківщини, розуміння індивідуальних особливостей українського народу, його сутності [61; 63; 65; 68; 70].

Традиції виготовлення іграшок передавалися від покоління до покоління, вони не були складними, часто не батьки, а старші діти навчали молодших

технології, передавали власний досвід. У дитячому суспільстві ще краще консервуються народні традиції. За допомогою іграшок дитина моделювала світ дорослих, розуміла гендерні особливості, розподіл обов'язків у традиційному суспільстві. Часто іграшки мають рудименти, які не може пояснити сучасна людина й навіть носії тодішньої матеріальної культури. Вони чомусь так роблять, але не усвідомлюють чому. Наприклад, дискусії по зображенні хреста на обличчі ляльок-мотанок [43, с. 73 – 80].

Народні іграшки мають як усталену технологію, так і авторські особливості [49, с. 2 – 5]. Вони дають змогу сформувати креативність, розвинути фантазію, мислення, творчі здібності, розуміння світобудови, шанобливе ставлення до природи, власну унікальність, національну приналежність у дошкільників. Річ, що має просту будову, швидко виготовляється, цікава у грі та викликає емоції [32].

Особливість народної іграшки – це не лише технологія створення, а й процес передачі досвіду. Коли дорослий створює її, він згадує про власне дитинство, як він грався, які були у нього іграшки, як вони змінилися, виготовленню яких іграшок навчали його, чи подобалися вони йому, яке він отримував враження від гри, з ким він грався, хто був найкращим другом, як змінилися іграшки з його часу тощо. Процес виготовлення іграшки є безцінним [65, с. 10 – 17].

У ній вміщені народні знання, педагогічні особливості народного виховання. Народна іграшка має велику цінність для українців – у цьому її значимість у національно-патріотичному вихованні сучасної дитини. На заняттях вихователі можуть розповідати про власний досвід, про іграшки свого дитинства, який вплив іграшки мали на них малих. Так, як людина більшість свого життя живе в побуті, її це цікавить найбільше, через цей процес її краще навчити. Відомий педагог В. Сухомлинський не уявляв виховного процесу без емоційного впливу, тому наголошував, що потрібно виховувати емоційну чутливість до світу речей та людей. Для нього духовність мала не лише філософсько-світоглядний характер, а й педагогічно-прикладне значення [67,

Досить влучно інтереси дитини були описані відомою дослідницею народних іграшок Л. Герус: «Народна іграшка, цікава та близька розумінню малечі, водночас змістовна, повчальна, художньо досконала, супроводжувала дитину від самого народження, знайомила її з трудовою діяльністю, родинними та суспільними стосунками, обрядами і звичаями краю, у якому дитина зростала й традицій якомога довше передавати іграшки [14, м. 4]» на поступово сформувати у дошкільника історичну пам'ять та історичну свідомість – розробивши правильно методологію навчання. Сучасна дослідниця фольклору Н. Гагарана у статті зазначає, що зазначає, що виховання дитини-патріота потрібно починати не з вигукування гучних фраз, а з прищеплення любові до української народної пісні, щирої матусиної колискової, шанобливого ставлення до традицій свого народу, культурної спадщини своєї родини, знання свого родоводу [13, с. 78].

Народна іграшка є теж одним з надбань культурної спадщини, яку часто згадують у фольклорі. Український педагог Г. Ващенко писав: «У виборі ідеалу людини велику роль мають відігравати традиції. Відмова від них означало б відмову від своєї національності. Традиційний ідеал людини – це не вишивана сорочка, яку можна скинути і все ж таки залишитись українцем. Ідеал людини – це те найкраще, що створив народ у розумінні властивостей людської особистості та її призначення [6, с. 55-56]. А український політичний діяч, історик В. Липинський зазначав у «Листах до братів хліборобів ...» ще у 1926 р., що «без традиції нема культури, без культури нема нації» [21, с. 32].

Серед народних іграшок не було випадкових. Кожна деталь продумувалася дорослим при виготовленні. Батьки навчали дітей обов'язкам в суспільстві, навчали власній справі, чому ж, наприклад, в Україні є цілі села де гончарять, або роблять сирні іграшки. Нам у сучасному суспільстві теж варто більше взаємодіяти з дітьми, одним з таких «об'єднуючих» факторів і може стати народна іграшка [15; 16; 17].

Слід відмітити, що в традиційному суспільстві дорослі з повагою ставилися до дитячої гри та іграшок. Вважалося, що подарована іграшка несе дитині здоров'я та щастя; іграшка, покладена біля подушки, оберігатиме її сон і спокій. Найчастіше іграшки купували дітям весною на передсвяткових ярмарках та на храмові свята. Тобто, були майстри, що займалися виготовленням іграшок, а не лише іграшки створювалися дітьми та їх родичами. У XIX ст. після скасування кріпацтва та цехового устрою виробництво іграшок зростає. Воно розвивається в єдиному руслі з іншими видами традиційної творчості: гончарством, деревообробкою та лозоплетінням [14, с. 3-4].

Виховання патріотизму включає й загальну проблему єдності й унікальності життя на Землі, має бути сформованим повага до всіх народів, їх прав, інтересів, мирне ставлення до інших народів, розуміння місця держави у світовій цивілізації. Цю якість можна теж виховувати за допомогою народної іграшки розуміючи її відмінності у світі. Не має держави де б не було дитячих іграшок. Вони можуть відрізнитися матеріалами з яких виготовляються. На це впливають кліматичні умови, видова різноманітність рослин, культурні вподобання, гендерні підходи у вихованні тощо. Проте не варто забувати, що народна іграшка – це предмет традиційного суспільства в якому розподілені ролі між чоловіком та жінкою, моделі виховання дитини, на таку модель важко впливати ззовні, воно більш консервативне, але в іграшках є певні схожі риси [43; 45; 65;68].

Іграшки традиційного суспільства виготовляються з природніх матеріалів, що оточують людину. Мають гендерні особливості, які виражаються особливо в передшкільному віці. Так дівчатка граються ляльками, мають іграшковий посуд, колиски – навчаються функціям та обов'язкам жінки в сім'ї, а хлопчики кониками, іграшковою зброєю, знаряддями праці – розуміють особливості чоловіка в суспільстві. Якщо взяти до уваги спільні риси та схожу модель виховання, можна зрозуміти, що

Український мистецтвознавець, дослідник народної іграшки О. Найден вважає, що прообразом іграшки могли бути культові зображення людей і тварин із глини, знайдені у розкопках численних ранньоземлеробських поселень на території України. Порівнюючи ці зображення, зокрема жіночу їх сюжетику, з палеолітичними, радянський археолог О. Формозов доходить висновку щодо спільності у цьому разі семантичних основ. Водночас вчений вказує і на певну невизначеність призначення цих зображень. «Яке ж призначення фігурок? Зрозуміло, відразу ж приходить в голову, що вони були іграшками. Не важко уявити, як п'ять тисяч років тому... діти возили глиняні колісниці з маленькими пасажирами, що в них сидять, також як і наші діти тягають на мотузочці автомобіль, наповнений олов'яними солдатиками. Але факти не погоджуються з цією картиною. В могилах, вивчених археологами..., статуетки супроводжують скелети дорослих, і аж ніяк не дітей». Статуетки ранньоземлеробської культури і досі лишаються загадковими щодо їх призначення, функцій, семантики. Немає переконливого пояснення, чому статуетки, в основному жіночі, раннього періоду покривалися орнаментом [67, с. 119 – 120].

Речі схожі на іграшки існували досить давно, але були забавою для дорослих. Можливо, це показує міфологічність народної іграшки її ритуальну сутність, і лише пізніше застосування у грі. Це своєрідні тотеми, які втратили значення з новим формуванням світобудови людини [50]. Дорослі побачили їх значення для дитини, заспокійливу дію на неї, зрозуміли, що за допомогою таких речей можна виховувати дітей та навчати. Тобто іграшка теж має свою еволюцію. О. Найден наголошував, що «одним із суттєвих засобів запобігання розвитку останніх є дитяче виховання, основу якого становлять мовний, фольклорний та іграшково-ігровий чинники» [63, с. 3].

Вітчизняний мистецтвознавець М. Гнатюк охарактеризував історію побутування іграшки на території України, відзначив, що найдавніші її зразки – це глиняні статуетки людей, тварин, птахів, знайдені археологами, сягають часів трипільської культури. Вони мали обрядове, ігрове та культове

призначення, здавна використовували «хихички», «клевчики», «клепавки», які виконували відповідні функції. За біблійними сюжетами першим лялькарем був Бог. За своєю подобою він зліпив з глини «ляльку» – чоловіка і вдихнув у неї душу. З тих прадавніх часів люди самі намагаються створити щось подібне. Іграшки, перш за все, це витвір мистецтва, художній образ, узагальнене зображення і відтворення життя [17, с. 82].

Національне значення ляльки було досліджено українською етнологинею К. Матейко. Вона відзначала, що «народні іграшки є цінним матеріалом до пізнання окремих ділянок із матеріальної культури, бо відзначаються яскравим реалізмом у виконанні як усього зображеного предмета, так і його видільних [окремих] частин. Народні іграшки своїми формами зберігають культурні пережитки минулого, бо в поході віків, різні предмети, які втратили своє первісне практичне призначення, зводились до ролі дитячої іграшки, як, напр., лук у дитячій зброї, музичні інструменти, двоколісний візок і т. н. В багатьох випадках про існування якогось явища в давнину можемо судити тільки з іграшок. Деякі іграшки, такі як лялька, окрім своєї ролі як іграшки, мають символічно-профілактичне значення» [36, с. 623].

Нині популярним стало для наочності створювати при ЗДО музейні зібрання, або своєрідні міні-куточки з народними іграшками. Це дозволяє показати видову різноманітність, вигляд та особливості іграшки минулого. О. Каплуновська вважає, що у дошкільному середовищі варто створити ігрове за допомогою різних засобів [27, с. 19]. Так міні-музеї та куточки є соціально-середовищними засобами і в них мають бути народні іграшки. Проте ці ж засоби охоплюють й сімейне середовище – звичаї, традиції, колекції домашнього музею. Тобто міні-музеї можна створювати не лише в ЗДО, а й дома, чому ж не зібрати колекцію іграшок створених членами сім'ї та їх родичами [57].

Вони будуть нагадувати дитині не лише про українські культурні надбання, а й звичаєву практику власної сім'ї, сформувати розуміння родинних традицій, матеріальні особливості, культурні відмінності роду від закладених,

усталених, сформованих науковою літературою. Варто розуміти, що вихователь створюючи музейне середовище теж вкладає власне бачення, свої культурні особливості. Тому під час створення такого простору варто спершу ознайомитися з відповідною літературою, не з інтернет статтями з сучасним баченням та з використанням в більшості не зрозумілих джерел, а з даними етнографічних експедицій, що проводилися на території України, музейними зібраннями, фаховою літературою. Якщо іграшки використати не народного характеру буде сформовано хибне уявлення про українську духовність, сплюндровано історичні відомості, створено неправильне уявлення та бачення дошкільником реальності [56; 57; 58; 59].

Найбільша колекція народної іграшки зберігається в музеї іграшки в Києві. У різних музеях України відбуваються тимчасові виставки народних іграшок, особливо популярними є авторські виставки ляльок-мотанок. Даний напрям виготовлення ляльки був широко розповсюджений не лише в Україні, але й у світі. Наші майстри за допомогою цієї речі показують традиції виготовлення української іграшки, її відмінності, своєрідність, особливості, вкладають власне авторське бачення. При дитячих садочках та школах теж створюються міні музеї та куточки з народними іграшками [56, с. 486 – 490].

Практику використання іграшки, ляльки у дитячому садку використовувала Г. Онищук. Вона відвідала семінар, що відбувався у вальдорфському садку. Вона довго спостерігала, як дитина звикає до садочку, як переживає розлуку з родиною, охарактеризувала правила, які діяли в її ЗДО. Вона для себе зрозуміла, що ми не чуємо дітлахів, стали немов глухі до них. Розмірковуючи, чому відбувається так, адже в пелюшках ми до них прислухалися, вона згадала чим гралася у своєму житті. Тоді ляльок робили з кукурудзяного листя, квіток мальви, шишок, і які ігри тоді діти придумували з ними, чому ж нині вони мають стільки іграшок, але не граються з таким задоволенням [51; 60].

І вона зрозуміла, що важливою складовою є виховне середовище в якому зростає дитина. Вона зробила висновок, що коли дитина виготовляє іграшку у

неї розвивається фантазія, вона уявляє цю річ. І стала у практиці запозичувати досвід вальдорфського садку де відсутні промислові іграшки, тут перевага надається власноруч пошитим лялькам без виразного обличчя, виготовлених дітьми, батьками, вихователями. Велике значення надається матеріалу з якого виготовляються ляльки – це шерсть, шовк, байка, льон. З виготовленими іграшками створюють казки. Стилї розповіді нагадують розповідь бабусь, які довгими зимовими вечорами прядуть куделю і для онуків створюють небувалиці [32, с. 208 – 210].

Українська педагог, літературознавець І. Хлистун відзначила: «Щоб зберегти й упровадити кращі зразки традиційної іграшки в дитячий побут, потрібно допомогти дитині побудувати світ гри, познайомити її не тільки із сучасними, а й з народними українськими іграшками. Тому дуже корисним є виготовлення ляльок разом з малечою. Така діяльність сприяє розвитку практичних умінь і навичок, художньо-естетичних смаків, формуванню всебічно й гармонійно розвиненої особистості» [32, с. 214]. Український педагог М. Стельмахович писав: «Наслідуючи дорослих, діти граються у весілля, няньчать немовлят, «будують» хатки, мости і дороги, «готують» різні страви. Сільські діти, як правило, наслідують хліборобську працю – «орють», «розпушують ріллю», «саджають дерева», «жнуть», «молотять». Дівчатка роблять для себе ляльки, піч, посуд і вдають із себе господинь» [32, с. 198].

Таким чином, проаналізувавши та детально дослідивши значення іграшки в суспільстві можна стверджувати, що для дошкільників вона є найкращим знаряддям для формування національної ідеї. Сучасним освітянам варто врахувати таку своєрідну модель виховання, адже з власноруч створеними ляльками можна створювати сюжетно-рольові ігри, історичні та культурні бесіди, національно-патріотичні казки. Завдяки такій методиці дитина краще зрозуміє побут, культурні особливості українців, їх манеру спілкування, цінність родини, шанування родинних зв'язків, історію створення української державності, розвиває творчі та соціальні навички тощо.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Патріотичне виховання – цілеспрямований процес впливу педагогів на особистість з метою збагатити її знання про Батьківщину, виховати патріотичні почуття, сформувати вміння і навички моральної поведінки, розвинути потреби в діяльності на користь суспільства.

У межах проведеного дослідження нами було схарактеризовані його основні поняття, якими є: патріотизм, патріотичне виховання, національне виховання, громадянське виховання. Також було уточнено поняття «патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку» у контексті культуротворчих завдань дитячого закладу: це – особистісно орієнтований виховний процес, спрямований на набуття дитиною інтегральної якості, яка характеризує її позитивне емоційно-ціннісне ставлення до Батьківщини, усвідомлення власної приналежності до українського етносу та національної культурно-мистецької спадщини, виявляється у пізнавальній та художньо-творчій діяльності, толерантності по відношенню до культури інших народів.

Патріотичні почуття мають свою специфіку, вони належать до вищих духовно-моральних утворень, вони формуються з певних ставлень до довкілля, до себе, до інших людей. Складовими патріотичних почуттів є: почуття приналежності до свого роду, народу та держави; повага до історії свого народу, його традицій, менталітету, вірувань; гордість за героїчні подвиги минулого та сьогодення; шанування рідної мови; любов до рідної природи тощо.

Формування у дітей передшкільного віку основ патріотизму пов'язане із розвитком у них патріотичних почуттів – важливого прояву ставлення людини до своєї батьківщини та рідного краю. Передшкільний вік є одним із найважливіших етапів національно-патріотичного виховання. Науковцями було доведено, що світ дитина пізнає краще через гру, тому народна іграшка – це ключовий предмет цього процесу. саме вік дитини, включено до процесу

патріотичного виховання в освітньому закладі визначається як важливий орієнтир щодо проведення такої роботи та отримання необхідної ефективності. Патріотичне виховання дітей спрямоване на формування в кожного малюка індивідуальної Я-концепції, яка визначає розвиток її емоційно-почуттєвою сфери.

Велике значення щодо формування засад патріотизму у дітей відіграє народна іграшка. Це не лише елемент дитячої гри, а й рід духовних практик українців, це предмет зв'язку між поколіннями. Українська народна іграшка унікальне явище національної культури. Вона зберігає в собі інформацію того середовища й часу в якому була створена. В залежності від виду діяльності, світогляду, вірувань та вмінь їх авторів, іграшки набули тих чи інших смислових характеристик. Поєднуючи в собі різні функції: пізнавальну, розвиваючу, комунікативну, естетичну, ігрову, успадковані й збережені традиційні форми, іграшки є вагомим засобом навчання та виховання

Народні іграшки – це речі притаманні не лише для українського суспільства, вони поширені у всьому світі. У них закладено елементи народної педагогіки, міфологічне сприйняття світу людиною. Українські традиційні іграшки відрізняються від інших, вони мають культурні особливості й регіональні. Народну іграшку варто використовувати на заняттях з національно-патріотичного виховання, адже вона є одним з культурних надбань нашого народу. Нині в освітньо-виховному процесі закладу дошкільної освіти педагоги створюють міні-музеї або куточки народних іграшок, діти відвідують музеї, що мають відповідні колекції.

У закладі дошкільної освіти створюється міні музей, розроблений за відповідним проектом. Діти, за допомогою вихователя, розміщують в ньому експонати, аналізують, яким чином їх найкраще розмістити, надають цікаві ідеї щодо їх розташування, до пошуку нових зразків.

Народна лялька є неодмінним експонатом міні-музею та народознавчого куточка. Як правило, педагоги насичують його експонатами різних народних іграшок, проте найбільшою популярністю користується лялька-мотанка.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ

2.1. Програма і результати констатувального експерименту

У теоретичній частині дослідження нами було визначено найбільш вагомий його аспекти, які стосувалися, зокрема, розкриття сутності процесу патріотичного виховання дітей передшкільного віку; обґрунтування характерологічних особливостей української народної іграшки як елемента національної культури; визначення методичних засад освітнього процесу в закладі дошкільної освіти, щодо використання у ньому різних видів народної іграшки та забезпечення ефективності процесу патріотичного виховання щодо цього.

З'ясовані вище слід перевірити у безпосередній практиці ЗДО за проведення низки діагностичних методик у процесі констатувального експерименту.

Слід зазначити, що традиційна практика роботи з дошкільниками включає використання широкого кола елементів національної культури, які є доцільними щодо специфіки освітньо-виховної роботи з дітьми. Тому видається важливим з'ясувати, чи не втрачає свій духовний та освітній потенціал народна іграшка й наскільки ваговою вона є для дітей у сьогоденні.

Констатувальний експеримент проводився на базі закладу дошкільної освіти №7 «Дзвіночок» м. Ніжина Чернігівської області. У ньому брали участь 28 дітей 6-7 років та 12 вихователів садочка. Розподіл дітей на групи експерименту не проводився. Експеримент тривав упродовж лютого-травня 2024 року, обрахунок та узагальнення отриманих результатів здійснювався протягом липня-серпня цього ж року. Розгорнутість меж експериментальної

роботи ми можемо пояснити необхідністю проведення такої методики, як спостереження, щодо з'ясування взаємодії дошкільників з народною іграшкою на заняттях, у формах виховної роботи та у позазаняттєвий час.

Мета констатувального експерименту: вивчення стану практики закладу дошкільної освіти задля з'ясування ефективності процесу патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами української народної іграшки.

Завдання експерименту:

- 1) розробити критерії та показники патріотичної вихованості дітей передшкільного віку засобами української народної іграшки;
- 2) на основі експериментальної роботи виявити та обґрунтувати рівні патріотичної вихованості дітей 6-7 років засобами української народної іграшки;
- 3) визначити стан патріотичного виховання у закладі дошкільної освіти та вказати на ефективність використання у даному процесі української народної іграшки.

У розробці методик діагностування вихованості патріотизму у дошкільників 6-7 років нами було ураховано результати наукових робіт, у яких проблема патріотичного виховання дошкільників аналізувалася у тісній єдності з вивченням елементів національної / регіональної культури. Це праці А. Богуш, Н. Бондаренко, І. Газіної, Н. Гавриш, А. Гончаренко, О. Денисенко, О. Калуської, В. Лаппо, С. Матвієнко, Н. Охріменко, Н. Лисенко, А. Стахурської, М. Стельмаховича, Н. Рогальської та інших вчених.

Задля проведення діагностичної роботи з виявлення рівнів патріотичної вихованості дітей передшкільного віку необхідним визначалася розробка відповідних критеріїв та їхніх якісних характеристик – показників. На цьому етапі дослідницької роботи ми спиралися на вимоги державного стандарту дошкільної освіти, – її Базового компоненту, – щодо сформованості засад патріотизму у дитини в контексті її соціально-громадянської компетентності [34].

На основі аналізу широкого кола наукових джерел з досліджуваної проблеми нами було розроблено наступні критерії та показники сформованості у дітей 6-7 років патріотичної вихованості за використання потенціалу народної іграшки.

Інформаційно-змістовий критерій характеризується знаннями та уявленнями дітей про народну іграшку її функціональність у житті українців, про види народної іграшки, про те, в яких іграх цю іграшку можна використовувати. Ми урахували думку відомого українського вченого-етнографа О. Найдена про те, що традиційна народна іграшка у своїх певних функціях, формах, пластиді, образних засадах містить у собі інформацію про початкові чинники людського предметно-духовного середовища [44,с. 59]. Зважаючи на провідну роль гри у дошкільному віці та іграшку у давньому процесі, нам важливо було з'ясувати обізнаність сучасних дітей ігровими функціональними особливостями народної іграшки.

Нами було ураховувано, що основні знання стосовно іграшки як елемента національної культури діти набувають на заняттях з народознавства. В основі такої освітньої роботи з дітьми у ЗДО лежать вимоги Програми дошкільної освіти щодо обсягу та категорій знань дітей про народну культуру та побутування. Отже, при розробці інформаційно-змістового критерію ми визначили для себе категорії знань та уявлень дітей 6-7 років про народну іграшку. З тим ми послуговувалися програмою розвитку дітей дошкільного віку «Українське дошкілля» з двох освітніх напрямів («Дитина у соціумі», «Дитина у світі мистецтва»).

Даний критерій також мав визначити обізнаність дітей із поняттям «патріотизм», що передбачалося розробкою відповідного показника.

Показники критерію: уявлення про патріотизм; специфіку української народної іграшки як елемента культурної спадщини українського народу; уявлення про види народної іграшки; уявлення про можливості використання народної іграшки в житті сучасної людини.

Діагностичні методики:

- індивідуальна бесіда з дітьми передшкільного віку щодо розуміння ними понять, пов'язаних із патріотизмом (розр. С. Матвієнко) (дод. А);
- колективна бесіда з дітьми щодо з'ясування обізнаності дітей із українською народною іграшкою (дод. Б).

Емоційно-мотиваційний критерій. Розробка даного критерію зумовлювалася визначенням спрямованості дітей на взаємодію з елементами народної культури, якою є іграшка. Період 6-7 років – це вік дитини, коли вона виявляє справжній інтерес до життя людей, їхніх стосунків, побутування тощо. У цьому віці дошкільник починає ідентифікувати себе як носій національної культури, виявляє щодо цього свідоме ставлення та відчуття гордості за приналежність до української нації. Щодо цього, важливо визначити особистісну спрямованість дитини на патріотизм, бажання стати справжнім патріотом, захисником своєї країни.

Як зазначають відомі психологи І. Бех, О. Кононко, Т. Піроженко та інші, у період старшого дошкільного дитинства емоції є важливим психологічним інструментом особистісного та соціального зростання дитини. Також емоції тісно пов'язані із чуттєво-предметною та мисленневою діяльністю людини. Взаємодіючи з твором мистецтва, дошкільник не є пасивним глядачем або слухачем. Така взаємодія для дитини старшого дошкільного віку відбувається на емоційному рівні «подобається / не подобається». Враження від твору мистецтва для дитини спершу закріплюється на рівні емоцій, вражень. Надалі, з розширенням художньо-естетичного та життєвого досвіду, емоційні враження доповнюються домірними до віку можливостями аналізу твору, його своєрідності, рефлексування на його засоби емоційної виразності тощо.

Показники критерію: емоційність сприймання народної іграшки; вмотивованість на спілкування з народною іграшкою у процесі ігрової, народознавчої та художньо-творчої діяльності.

Методика діагностування критерію: спостереження за емоційними проявами дітей під час взаємодії з народною іграшкою (дод. В).

Практичний критерій патріотичної вихованості обумовлюється необхідністю виявлення дитиною діяльнісного ставлення до патріотизму, до взаємодії з елементами національної культури. У розробці цього критерію ми урахували думку, висловлену І. Бехом щодо дієвості справжнього українського патріотизму, який слід плекати з періоду раннього дитинства.

Діяльнісний підхід є концептуальним для сучасної дошкільної освіти й стрижнево проходить за усіма освітніми напрямками розвитку дитини за Базовим компонентом дошкільної освіти. Так, в освітньому напрямі «Дитина у світі мистецтва» зазначається необхідність реалізації дошкільником своїх здібностей у різних видах художньо-творчої діяльності. За освітнім напрямом «Дитина у соціумі» вказується на важливість вияву дитиною активної громадянської позиції та патріотизму у різних формах організації життєдіяльності, іграх тощо.

Показники критерію: правильне поводження під час звучання гімну України й підняття державного прапора, спілкування українською мовою; використання народних іграшок в ігровій діяльності.

Методика діагностування критерію: виховні ситуації (за Н. Синчишин) [53].

З метою виявлення реального стану практики закладу дошкільної освіти щодо використання потенціалу народної іграшки у патріотичному вихованні дітей передшкільного віку нами було розроблено та проведено дві діагностичні методики з вихователями садочка.

У розробленій *анкеті* (дод. А) питання спрямовувалися на визначення ставлення педагогів до проблеми патріотичного виховання дошкільників; з'ясування методичних засад їхньої роботи у напрямі патріотичного виховання дітей. Анкета складалася із 11 взаємопов'язаних питань, розміщених у два блоки. Питання першого блоку стосувалися ставлення вихователів до важливості роботи з патріотичного виховання дошкільників на заняттях та у позазаняттєвій діяльності. Питання другого блоку анкети спрямовувалися на з'ясування визначення вихователями якості своєї роботи

щодо виховання у дітей патріотизму та рівнів сформованості означеної якості у дошкільників на думку вихователів.

У методиці «Бесіда з вихователями» (дод. Б) було розроблено 11 питань, які стосувалися з'ясування ставлення до використання народної іграшки в освітньо-виховному процесі закладу дошкільної освіти та практичного досвіду опитуваних щодо цього. Перші питання анкети визначали знання педагогів про види народної іграшки, джерела, з яких педагоги отримують інформацію про цей вид культури українського народу. З питань анкети мало визначитися, за якими саме напрямками освітньої та вихованої роботи з дошкільниками використання народної іграшки надає більш ефективні результати.

Перейдемо до висвітлення отриманих результатів запровадження діагностичних методик, які ми проводили з вихователями закладу дошкільної освіти.

Так, відповідаючи на питання *анкети*, усі вихователі достатньо ґрунтовно розкрили поняття «патріотичне виховання», пов'язуючи його з любов'ю до свого краю та своєї країни, бажання захищати її та допомагати її процвітання. Серед чинників виховання патріотизму педагогами ЗДО було названо: приклади героїзму українців у минулому та військовому сьогоденні, музейне середовище, літературу, декоративно-ужиткове мистецтво. Проте, роль народної іграшки у даному переліку факторів впливу на патріотичну позицію дитини рельєфно не виявилася. Вихователі зазначили, що у проведенні патріотично-виховної роботи з дошкільниками вони використовують як традиційні, дієві та перевірені часом форми роботи (заняття з народознавства, музично-театралізовані заходи, заходи музейної педагогіки тощо), так і новітні форми роботи, такі, як: патріотичні квести та вікторини, метод віртуальних екскурсій, методи художнього краєзнавства та ряд інших. Усі респонденти відмітили важливість народної іграшки як елемента української культури у плеканні в дітей поваги до любові до своєї країни.

Нижче представлено рейтинг найбільш дієвих, на думку вихователів, форм патріотично-виховної роботи з дітьми, які визначено нами за результатами проведеного анкетування (діагр. 2.1):

Діаграма 2.1. Рейтингове визначення вихователями ефективності форм національно-патріотичного виховання

За результатами проведеної з *вихователями бесіди* встановлено, що всі вони визнають велику культурну та педагогічну цінність народної іграшки, її вагому роль у вихованні в дітей основ духовності й патріотизму. Власні знання з проблеми, що аналізується нами, педагоги садочка поповнюють з матеріалів вебінарів, методичних семінарів, які проводяться безпосередньо у закладі дошкільної освіти або в онлайн форматі.

Ознайомлення із видами народних іграшок для вихователів відбувається, як вже було зазначено вище, через спеціальні методичні видання, перш за все – методичні посібники, книги з української культури, тематичні добірки матеріалів мережі Інтернет. Вихователі вказали на те, що у їхньому садку, попри створення мінімузею народознавства та наявності відповідних розвивальних куточків, експонати народної іграшки є

малочисельними та поповнюються рідко. Переважно, стверджують педагоги даного закладу освіти, вони закупувалися за часів проведення у місті Покровського ярмарку. Створені такі іграшки народними умільцями, основні матеріали, з яких іграшки зроблені – глина та дерево. Як зазначили вихователі, у кожній віковій групі є добірки експонатів ляльок-мотанок, які виготовлялися ними з дітьми або купованої продукції, що є стилізованою.

Педагоги закладу дошкільної освіти вказали, що найбільше народні іграшки використовуються на заняттях, переважно це заняття з народознавства, а також у формах патріотично-виховної роботи з дітьми. У позазаняттєвий час, у вільних іграх, діти, як вказують вихователі, надають перевагу використанню сучасних іграшок.

У садочку, як визначено із відповідей педагогів ЗДО, двічі за останні п'ять років проводилися майстер-класи з виготовлення народних іграшок. Усі вони стосувалися виготовлення різних видів ляльки-мотанки. Ще один майстер-клас для дошкільників старшої групи стосувався виготовлення глиняного коника, проте за відсутності необхідної за якістю глини та умов її термічної обробки цей матеріал було замінено на пластилін.

Педагоги, відповідаючи на питання, спрямоване на визначення особливостей співпраці ЗДО з родинами щодо використання народних іграшок в умовах сімейного виховання відзначили, що для батьків проводяться традиційні бесіди з орієнтовною тематикою «Виховання духовності дитини засобами народної культури».

Розглянемо більш детально результати проведення низки діагностичних методик з дітьми передшкільного віку відповідно до розроблених критеріїв патріотичної вихованості.

За *інформаційно-змістовим критерієм* з дітьми проводилося два види бесід – індивідуальна та колективна.

Як встановлено з результатів проведення індивідуальної бесіди зі старшими дошкільниками, усі вони люблять гратися іграшками – як у садочку, так і удома. У садочку гратися сучасними іграшками полюбують 85% дітей,

решта іноді використовує іграшки народні. Переважно це дерев'яні іграшки – возики, будиночки, лави та стільчики для ігор. Дівчатка зазначили, що їм дуже подобаються ляльки-мотанки, проте вони не надто підходять для сюжетно-рольових ігор у «Сім'ю» або «Магазин». Також, як зазначили дівчатка, цей вид народної іграшки розміщується у груповій кімнаті у народознавчому осередку, й вихователі використовують його переважно для проведення занять або інших форм роботи.

Вдома майже усі діти в іграх надають перевагу купованим сучасним іграшкам. Як зазначили респонденти, чим старшими вони стають, тим більше їх зацікавлюють конструктори, сучасні гаджети, відеоресурси, пристрої для електронних ігор тощо. Відповідаючи на питання стосовно сутності народних іграшок, 75% респондентів пояснили її як таку, що «цими іграшками гралися діти у минулому» (Сергійко К.), коли «родини були бідні й не могли дітям купити гарні дорогі іграшки» (Злата Д.).

Діти вказали, що їм подобаються усі іграшки – й народні, й сучасні. Але вони в іграх та побуті надають перевагу іграшкам сучасним, бо «вони потрібні нам сьогодні, а не колись» (Арсеній Д.). Дошкільники підтвердили у відповідях на наступні питання, що їм дуже подобаються заняття у садочку, коли педагог використовує різні види народних іграшок – керамічних, дерев'яних, повстяних, шитих з матерії тощо.

Також на дітей справило велике позитивне враження проведення майстер-класу з виготовлення елементарної ляльки-мотанки. Цей захід проводився до Дня Українського війська та мав патріотичне спрямування. Також діти запам'ятали, як виготовляли коника із пластиліну на спеціально проведеному заході «Українська керамічна іграшка».

Отже, за результатами цієї діагностичної методики встановлено, що для переважної кількості дітей 6-7 років народна іграшка визначається як переважно як музейний експонат, а не засіб для ігор. У ЗДО проводиться робота з народознавства та патріотичного виховання дошкільників, певною

мірою популяризується народна іграшка. Проте, в іграх практична більшість дітей надає перевагу сучасним іграшкам.

Перейдемо до аналізу результатів, отриманих нами після проведення *колективної бесіди* з дітьми старшого дошкільного віку щодо з'ясування розуміння ними поняття «патріотизм». З'ясовано, усі дошкільники розуміють значення поняття «Батьківщина», пов'язуючи його із найближчим – родиною, батьками. Також усі діти вказали, що вони є громадянами України та пишаються цим. Старші дошкільники виявили достатньо глибоке розуміння поняття «патріот», у 66% відповідей дітей наводилися приклади патріотизму, пов'язані із героїзмом українських воїнів-захисників.

Однак, як з'ясувалося з відповідей 70% дошкільників на наступні питання бесіди, їхнє ставлення до свого краю та міста є достатньо узагальненими. Результати відповідей дітей з цього питання представлено на діагр. 2.2.

Діаграма 2.2. Відсоткове визначення відповідей дітей щодо розуміння ними чинників покращення свого міста

Отже, лише 2/3 дошкільників могли самостійно та чітко зазначити, що саме вони б змогли зробити заради процвітання свого міста. Переважно побажання дітей стосувалися озеленення міста та створення ігрових

майданчиків. Вочевидь діти напередодні вступу до школи не виявляють активної громадянської позиції та робота щодо її формування у закладі дошкільної освіти не зовсім задовольняє вимоги сучасної дошкільної освіти.

Наводимо нижче результати рівневого розподілу дітей 6-7 років за інформаційно-змістовим критерієм патріотичної вихованості з урахуванням складової обізнаності з народною іграшкою (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Розподіл дошкільників 6-7 років за інформаційно-змістовим критерієм патріотичної вихованості

Рівні	Кількість дітей	
	осіб	%
<i>високий</i>	5	22
<i>достатній</i>	8	35
<i>низький</i>	10	43

Надамо короткий аналіз отриманих результатів проведення діагностичних методик за **емоційним критерієм** патріотичної вихованості дошкільників. З тим було проведено *цілеспрямоване спостереження* за емоційними проявами дітей під час взаємодії з видами народної іграшки у різних формах освітньої роботи у ЗДО. Мета спостереження: дослідити емоційні прояви дітей старшого дошкільного віку під час взаємодії з народною іграшкою у різних формах навчальної і виховної роботи. Спостереження проважилося у таких формах активностей, як: заняття з народознавства, відвідування мінімузею садочка та предметно-розвивальна діяльність у другу половину дня (самостійна діяльність дітей).

Нами аналізувалися здатності дитини до виявлення інтересу щодо взаємодії з народною іграшкою та бажання до такого спілкування з елементами української культури; визначення активної позиції в обговоренні сутності народної іграшки як елемента української культури.

З'ясовано, що лише 25% дошкільників виявляють сталість інтересу та активність в усіх позиціях взаємодії з народною іграшкою: їх цікавить вид самої іграшки та її функціональність – як можна використовувати кожен із видів іграшок у сучасних умовах. Діти із задоволенням на заняттях слухають розповідь вихователя про історію кожного із виду іграшок. Часто ставлять перед вихователем питання, що уточнюють: «Чи у кожній родині у минулому у дітей були такі іграшки» (Софійка О.), «Чи швидко забруднювалися матерчаті іграшки?» (Дмитрик К.), «Чи сварили дітей батьки, коли ті розбивали глиняні іграшки?» (Іванка М.) та ін.

Проте, найчастіше постановка додаткових питань визначалася за відвідування дітьми мінімузею ЗДО, оскільки діти очували себе більш вільно, невимушено саме в умовах проведення цієї позазанягтєвої форми роботи. Можна також відзначити, що робота у мінімузеї дещо нівелювала можливість для дошкільників активно діяти з усіма експонатами, проте майже 33% дітей виявляли активність, вочевидь їм подобалося бути відвідувачами та активними учасниками заходу. Ще 44% старших дошкільників активно розглядали експонати музейного осередку, слухали розповідь педагога. Проте, вони практично не включалися до обговорень, їхня позиція багато у чому визначалася інструкціями вихователя.

Решта дітей (майже 22%) виявила найбільш пасивну позицію під час взаємодії з такими елементами національної культури, як народна іграшка. Їхнє ставлення до проведення роботи було неуважним, безініціативним.

Нижче надано кількісно-відсоткові результати розподілу старших дошкільників за емоційним критерієм патріотичної вихованості (табл. 2.2):

Таблиця 2.2

Розподіл старших дошкільників за практичним критерієм патріотичної вихованості

Рівні	Кількість дітей	
	осіб	%
<i>високий</i>	4	18
<i>достатній</i>	10	43
<i>низький</i>	9	39

Наводимо короткий аналіз результатів, отриманих нами за **практичним критерієм** патріотичної вихованості старших дошкільників. Діагностування даного критерію проводилося за використання такої методики, як **аналіз виховних ситуацій** (за Н. Синчишин).

Дана методика передбачала виконання дітьми двох завдань, перше з яких, у свою чергу, складалося із чотирьох ситуацій. Мета *першої виховної ситуації*: виявити вміння дітей оцінювати патріотичні вчинки дітей.

З виконання дітьми першої ситуації, яка стосувалася їхнього ставлення до неправильного поведження із прапорцем національної символіки усі діти правильно надали відповідь, що слід завжди виявляти повагу до національних символів: уважно слухати Гімн України, поважати Прапор та Герб країни. У цьому хлопчик, що кинув на землю прапорець або вирвав його з рук іншої людини не може так вчиняти. Проте, лише 43% старших дошкільників ініціювали надання варіантів того, яким чином переконати Сашка у неправомірності його дій по відношенню до цього національного символу. Переважно діти висловлювали думку про те, що необхідно поговорити із Сашком і сказати йому, щоб він так більше не чинив.

У виконанні другої ситуації щодо поведження з вишитим рушником відповіді дітей були майже аналогічними тим, що висловлювали стосовно попереднього завдання. Проте, після уточнюючого питання експериментатора

стосовно того, як діти відвідували мінімузей, в якому були представлені рушники, відповіді дошкільників пожвавилися. Вони вже пропонували зводити неслухняних дітей до свого мінімузею та переконати їх, як дбайливо зберігаються зразки народної культури у таких зібраннях.

За наступним завданням майже 60% дошкільників вказали на те, що знати примовки та заклички це цікаво, а часто – необхідно. Бо ці вислови влучні, їх можна в певних ситуаціях використовувати. Багато з дітей наводили приклади таких зразків усної народної творчості, які вони вчили на заняттях з розвитку мовлення або використовують у побуті.

Четверта ситуація викликала найбільшу активність дітей, які вказали на те, що коло місць висловлювання шани полеглим героям слід поводити себе належним чином, не галасувати, не бешкетувати, бо це особливе місце. Діти наводили приклади того, як на сьогодні люди висловлюють повагу тим воїнам, хто боронив Україну у нинішній кривавій війні.

За виконанням завдання №2, яке стосувалося проведення діагностичної роботи за твором В. Сухомлинського «Що найтяжче журавлям», діти виконували практичну творчу роботу. З'ясовано, що лише 26% дітей намагалися підійти до виконання завдання продумано та творчо. Ще 52% старших дошкільників одразу не змогли включитися до роботи, спостерігаючи за діями інших дітей, радячись з ними, а потім додумуючи власні варіанти. Частина з дошкільників цієї групи виконавців радилася з експериментатором, не маючи варіантів виконання завдання.

Решта, 22% експериментованих виконували поставлене завдання достатньо формально та безініціативно. Їхні дії мали однозначне спрямування – переважно вони малювали рідну природу або портрети когось із рідних людей. При цьому, вони не намагалися відтворити, як можна в малюнку визначити ставлення до своєї рідної землі, національного одягу тощо.

Результати розподілу дітей 6-7 років за практичним критерієм патріотичної вихованості надано у табл. 2.3:

Таблиця 2.3

Розподіл старших дошкільників за практичним критерієм патріотичної вихованості

Рівні	Кількість дітей	
	осіб	%
<i>високий</i>	7	30
<i>достатній</i>	10	43
<i>низький</i>	6	27

З урахуванням результатів усіх проведених з дітьми старшої групи діагностичних методик на констатувальному етапі дослідження за критеріями патріотичної вихованості було виявлено три рівні сформованості означеної особистісної якості, представлено їх у відсотково-кількісному визначенні (табл. 2.4) та надано необхідну характеристику стосовно кожного із рівнів.

Таблиця 2.4

Рівні патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку за результатами констатувального експерименту

Рівні	Критерії						Всього	
	інформаційно-змістовий		емоційний		практичний			
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
<i>високий</i>	5	22	4	18	7	30	5	22
<i>достатній</i>	8	35	10	43	10	43	9	39
<i>низький</i>	10	43	9	39	6	27	9	39

Як визначається з даних таблиці, більш, ніж 75% майбутніх першокласників не набули високого рівня патріотичної вихованості. З тим, найбільш забезпеченим виявився практичний та інформативно-змістовий критерій, найменші результати щодо включення до патріотично-виховної

роботи елемента народної іграшки визначилися за емоційним критерієм. Це може бути результатом проведення у закладі дошкільної освіти формальної роботи щодо використання різних видів народних іграшок в різних видах активностей дітей, у проведенні народознавчої та патріотично-виховної роботи.

На основі обробки результатів, отриманих в експериментальній роботі, надано не тільки кількісні дані, але й визначено характеристики рівнів забезпеченості патріотичної вихованості старших дошкільників, що надано нижче.

Високий рівень вихованості патріотизму характеризується наявністю в дітей домірних до віку знань та уявлень як стосовно патріотизму, його сутність, прояви тощо, а також стосовно специфіки та видів народної іграшки. Дошкільники цього рівня патріотизму визначають активну та стійку позицію стосовно поваги та пошани до свого народу, зразків його культури. Діти люблять свою родину, свій край та свою країну, пишаються ними та намагаються побудувати своє подальше життя в своїй країні. Дошкільники цього рівня виявляють активність в обговоренні питань, пов'язаних з патріотизмом та культурою українського народу. У взаємодії з народною іграшкою вони виявляють інтерес до такої діяльності, прагнення дізнатися більше про види іграшок, їхнє призначення щодо життя українців у минулому. Діти виявляють сформовану патріотичну позицію по відношенню до національних символів України, бажання стати справжніми патріотами.

Достатній рівень вихованості патріотизму характеризує старших дошкільників, які засвоїли необхідний обсяг знань про національну культуру. Їхня патріотична позиція є достатньою мірою стійкою, проте вони не завжди можуть чітко, самостійно та аргументовано розкрити її. Дошкільники означеного рівня патріотизму із задоволенням відвідують різноманітні заходи, проте їхня участь у них часто скеровується дорослими, аніж власною ініціативою дитини. Їхні знання та уявлення щодо народної української іграшки не мають системного характеру, часто визначаються

фрагментарністю, особливо – стосовно сутності кожного із видів народної іграшки. Діти достатнього рівня патріотизму не вбачають за необхідне за власної ініціативи взаємодіяти з народними іграшками як у власних іграх, так і за відвідування мінімузею ЗДО. Більшою мірою їхній інтерес спрямований на використання в іграх сучасних іграшок.

Низький рівень сформованості патріотичної вихованості є наявним у дітей 6-7 років, які визначають патріотичну позицію, проте відповідно до ситуацій, які складаються, вони не завжди можуть її підтвердити в діях та вчинках. Ці діти мало цікавляться походженням народної іграшки, практично не можуть назвати її різновиди та особливості використання у побуті наших пращурів. Патріотична позиція є нестійкою й вони не можуть самостійно визначити, до яких суспільно корисних справ вони бажали б долучитися. Їхній інтерес щодо участі у заходах національно-патріотичного спрямування часто обумовлюється цікавістю до їхньої тематики. Проте, діти низького рівня патріотичної вихованості у перебігу таких заходів практично завжди визначають пасивність. Діти цього рівня практично не виявляють ініціативності використовувати різні види народної іграшки у власних іграх.

2.2. Педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами української народної іграшки

Науковий аналіз, проведений нами за результатами констатувального експерименту, переконав, що робота у закладі дошкільної освіти з використання потенціалу народної іграшки як засобу національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку є недостатньо ефективною.

Передовсім, можна відмітити застарілість методичних підходів щодо включення цього виду іграшки у форми навчальної та вихованої роботи з дітьми, а також стосовно форм самостійної діяльності дітей. Переважно

методична наповненість народною іграшкою характерна для занять з народознавства, проведення народознавчих розваг. Достатньо ефективною є діяльність вихователя з використання означених іграшок на заняттях з предметного та декоративного ліплення й таких само видів малювання. Серед позитивних результатів ми також відмітили наявність окремих видів іграшок у народознавчому куточку та мінімузеї закладу дошкільної освіти.

На підставі отриманих результатів, з урахуванням виявлених чинників впливу на процес патріотичного виховання дітей 6-7 років засобами народних іграшок ми виявили три, на нашу думку, найбільш вагомні педагогічні умови забезпечення вищезазначеного процесу. Такими умовами є:

- 1) забезпечення компетентності педагогів ЗДО щодо використання народної іграшки як засобу патріотичного виховання;
- 2) опору на потенціал музейного середовища у роботі з народною іграшкою;
- 3) включення народних іграшок до ігрової діяльності дошкільників з метою її урізноманітнення.

Розглянемо більш детально сутність кожної із цих педагогічних умов.

Перша педагогічна умова. *Забезпечення компетентності педагогів ЗДО щодо використання народної іграшки як засобу патріотичного виховання.*

Готовність до певного виду діяльності можна розглядати як сукупність наступних компонентів: мотиваційно-особистісний, інформаційний та практичний. Як зазначає О. Кравчишина, компоненти готовності мають містити певні ознаки, за якими й визначається відсутність або наявність сформованості цих складових готовності [28].

За Великим тлумачним словником сучасної української мови поняття «готовність» розглядається як те, що «зроблене необхідне приготування, підготовка до чого-небудь, набуття досвіду, досягнення високої майстерності» [9].

Зазначимо, що готовність виникає унаслідок набуття людиною певного виду досвіду – життєвого, соціального, професійної діяльності тощо. ДО

основних характеристик готовності вчені відносять психологічну, практичну та теоретичну готовність й спрямовують її на певний вид діяльності, зокрема – професійної.

Забезпечення готовності до педагогічної діяльності – важливий елемент сучасної освіти, у тому числі – вищої, професійної, післядипломної тощо. відповідно до цих та інших напрямів використовуються різні форми роботи, найбільш прийнятні для цього інституту освіти. Унаслідок набуття готовності до професійної діяльності (зокрема – педагогічної), педагогами набувається *компетентність* щодо різних аспектів педагогічної діяльності.

Фахова компетентність вихователя дітей дошкільного віку має включати ряд умінь, пов'язаних із організацією ігрової діяльності, різних напрямів розвитку й виховання дитини, спілкування тощо.

У розробці цієї педагогічної умови ми дотримувалися поглядів С. Матвієнко щодо підвищення рівня компетентності вихователів з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Зокрема, ми вважаємо доцільними пропоновані нею форми роботи з педагогами [33, с. 284].

За другою педагогічною умовою, – *опори на потенціал музейного середовища у роботі з народною іграшкою*, – нами було ураховано важливість використання засад музейної педагогіки та особливості оснащення такого середовища з урахуванням специфіки експонування народної іграшки.

Музей закладу освіти – це своєрідне виховне середовище, культурно-освітній простір для діяльності (навчальної, вихованої, краєзнавчої), організованого спілкування, відпочинку й, що є особливо вагомим для нас – задля формування морально-духовних та патріотичних якостей у здобувачів освіти .

Як зазначає Г. Беленька «справжність» музею, тобто право на отримання відповідного статусу, визначається не обсягом площі, яку він займає, і навіть не величиною колекції. Головна ознака музею – наявність у складі його експонатів речей, що мають історичну чи культурну цінність: оригінали (а не

копії) документів, справжні речі (а не їх фотографії), що належали конкретній людині або мають історичну цінність через давність свого походження, оригінальні художні твори (а не їх ксерокопії) тощо. Все інше належить до колекцій, хоча умовно ми можемо дати їм назву «міні-музей» або «тематична музейна експозиція» [5, с. 396].

Музейні експонати музейного середовища закладу дошкільної освіти, у тому числі осередку групової кімнати повинні добиратися з урахуванням їхніх функціональних можливостей. Це стосується ознайомлення дітей з ними як з елементами народної культури, а також можливості для кожної дитини реально взаємодіяти з ними у грі, художньо-продуктивній діяльності, за проведення самостійної розвивальної діяльності у другу половину дня.

Тут ми пропонуємо ряд заходів щодо поповнення фондів мінімузею закладу освіти та музейного осередка старшої групи іграшками з дерева, кераміки, солоного тіста та ляльок-мотанок різних видів.

Третя педагогічна умова. Включення народних іграшок до ігрової діяльності дошкільників з метою її урізноманітнення. Забезпечення цієї умови тісно пов'язане із попередньою, оскільки стосується створення таких осередків у груповій кімнаті, де діти зможуть проводити час за грою, самостійною діяльністю з використанням іграшок, у тому числі – народних. Задля розробки цієї педагогічної умови ми послуговувалися матеріалами Листа МОН України «Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах» [30].

Нам імponує думка О. Низьковської з тим, що народна іграшка має бути у центрі педагогічної спільноти, а народна іграшка – притаманне їй місце в освітньому процесі кожної вікової групи [47].

Для дітей передшкільного віку ігрова діяльність багато у чому базується на використанні ігор з пазлами, кросінгами, квестами та заснованих на технологіях комп'ютерних ігор. Для того, щоб організувати ігри дітей 5-6 років за використання народних ігор варто проводити їх на основі народознавства. Наприклад сюжетно-рольові ігри за тематикою українських

народних казок можуть бути, наприклад: «Вдома у дівчинки Кривенької Качечки», «Як гралися козаки у минулому», «Жадібна Баба вчиться справжній борщ варити» тощо.

Використання народної іграшки в іграх дітей повинно бути також тісно пов'язаним із вихованням самостійності та активізацією творчої діяльності дітей передшкільного віку. У розробці цієї педагогічної умови ми добирали такі види дитячої гри, які безпосередньо пов'язані із можливостями виготовлення доступних для дошкільників народних іграшок власноруч.

Таким чином, у даному підрозділі нами було обґрунтовано розроблені на основі отриманих даних констатувального експерименту три педагогічні умови використання українських народних іграшок з метою національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку.

2.3 Методичні матеріали щодо забезпечення педагогічних умов патріотичного виховання засобами народної іграшки

Відповідно до порушеної проблеми дослідження було розглянуто конкретні методи та прийоми, що сприяють педагогам інтегрувати народну іграшку в освітній процес, підвищуючи його виховний потенціал. Згідно нашої концепції, в організації роботи цього напрямку народна іграшка не лише забезпечує емоційне та естетичне збагачення, а й стає ефективним засобом для формування в дітей почуття національної приналежності, поваги до традицій та історії рідного краю. А найважливішим є використання засад педагогічного процесу – форм, методів й оптимальних умов, щоб залучити дитину передшкільного віку до використання народних іграшок на заняттях.

Під час аналізу наукових джерел було виявлено, що ставлення до народних іграшок найбільше залежить від опанування знаннями про цю проблему. Водночас, діти та педагоги, що були залучені до експерименту продемонстрували високий інтерес до народних іграшок, особливо коли дізналися про культурне та історичне їх значення. Проте вони були

недостатньо обізнаними, особливо в тому, як за допомогою цих речей сформувані патріотичні почуття та пов'язати гру з навчанням.

У підсумку констатувального експерименту можна зазначити, що досягнення позитивної динаміки можливе лише при систематичному педагогічному впливі для розвитку цих знань. Дослідження продемонструвало високий рівень зацікавленості дітей народною іграшкою як засобом пізнання культури. Існуючі методичні матеріали не можуть повною мірою забезпечити цілі патріотичного виховання. Нами було визначено, що є нагальна потреба в оновленні методичного забезпечення та вдосконаленні підходів до використання народної іграшки.

Згідно нашої позиції, слід вказати й на необхідність створення спеціальної програми ознайомлення дітей передшкільного віку зі специфікою народної іграшки. До того ж, ефективність роботи із запровадження у практику дошкільного закладу цього напрямку дуже пов'язана з проведенням методичних заходів з вихователями, щоб підвищити їхню професійну компетентність; а також, щоб налагодити форми роботи з батьками по існуючих видах народних іграшок, їх значення в культурі та історії, сімейному вихованні. При цьому їх залучення сприяє створенні цілісної системи впливу, що ефективніше патріотичні почуття та любов до рідної культури.

Розроблена нами робота з дітьми та вихователями ЗДО базувалася на фольклорному матеріалі, працям присвяченим теорії і методам патріотичного виховання, матеріалам про історію та значення народних іграшок (традиції, символіка, обрядовість), методичним рекомендаціям педагогів, які вже мають досвід у використанні вітчизняної іграшки у виховному процесі.

Проведення експериментальної роботи з дітьми передшкільного віку здійснювалося на загально дидактичних принципах:

- наочності, системності, поетапності та послідовності;
- доступності, поступовості та комплексного використання народних іграшок від простих до складніших;
- забезпечення зв'язку навчання з життям, природним середовищем;

- індивідуальний підхід та орієнтація на розвиток творчої активності та самостійності дитини.

Відповідно до *першої педагогічної умови*, яка стосувалася забезпечення компетентності педагогів ЗДО щодо використання народної іграшки як засобу патріотичного виховання нами було проведено наступні заходи.

Семінар–практикум для вихователів: «Ознайомлення дітей передшкільного віку з видовою різноманітністю, функціями та значенням народної іграшки в культурі та історії українців».

Мета: ознайомити та поглибити та закріпити знання педагогів про народні іграшки; разом з тим сприяти вихованню патріотизму, любові до нашої культури, мистецтва, історії; вправляти у вмінні добирати форми роботи відповідно до поставлених завдань; розвивати інтелектуально-креативний потенціал.

Тривалість семінару: 60 хвилин.

Матеріальне оснащення семінару:

- 1) стенди з фотоматеріалами за розділами «Видова різноманітність народних ляльок», «Регіональні особливості нашої іграшки», «Старі фото з іграшками»;
- 2) супровідний фольклорний матеріал: «Казка про Івасика-Телесика», «Казка про солом'яного бичка», «Васелина Прекрасна»;
- 3) матеріали для роботи над груповими міні-проектами (ватман, аркуші білого паперу, олівці, фломастери, кнопки тощо).

Семінар складався з таких частин:

I. Міні-лекція «Роль народних іграшок у формуванні патріотизму та національної ідентичності українців» (15 хв.);

II. Вправа-розминка «Жива іграшка» (7 хв.);

III. Семінарський модуль:

- 1) Види народних іграшок в Україні (10 хв.)
- 2) Вправа «Мотанка бажань» (8 хв.)
- 3) Вправа «Іграшкова естафета» (інтерактивна вправа «Моя улюблена

іграшка») (8 хв.)

4) Обмін думками: «Як використовувати народні іграшки у роботі з дошкільниками) (10 хв.)

5) Підсумок семінару.

Задля забезпечення *другої педагогічної умови* щодо опору на потенціалу музейного середовища у роботі з народною іграшкою.

Варто звернути увагу вихователів на роботу з ознайомленням дітей із музейними колекціями народних іграшок. Перш за все, доцільно виділити такі напрями:

- лекція «Що таке народна іграшка?»;
- діагностування ставлення дітей до народних іграшок;
- гурткова робота;
- екскурсії до музеїв;
- віртуальні екскурсії музеями

Грунтовні методичні матеріали щодо ознайомлення дітей з народними іграшками подано в працях К. Матейко, Л. Герус. Вони впровадили класифікації народних іграшок за різними принципами. Саме в цих працях вказано на значення нашої іграшки в вітчизняній історії та культурі.

На забезпечення *третьої педагогічної умови*, що стосувалася включення народних іграшок до ігрової діяльності дошкільників з метою її урізноманітнення, пропонуємо такі форми роботи:

I. Мистецтвознавча лекція «Народна іграшка не лише як частина дитячої гри». *Мета заняття*: ознайомити дітей з народною іграшкою не тільки як засобом для розваг, але і як важливим елементом національної культури, мистецтва та засобом формування естетичного, духовного і патріотичного виховання. Сприяти розвитку творчих здібностей, уяви та поваги до культурної спадщини через вивчення символіки, історії та традицій, пов'язаних із народними іграшками. Формувати у дітей ціннісне ставлення до народної культури та її збереження.

II. «Гра в крем'яхи на вулиці» Мета: пробудити у сучасних дітей інтерес

до традиційних ігор. Показати, як діти минулого виготовляли іграшки з підручних матеріалів.

III. Художня праця «Народна іграшка – окраса оселі» (робота з керопластом). Мета: навчитися працювати з глиною, удосконалити основні прийоми з ліплення, сформувати уміння декорування.

VI. Практичне заняття «Лялька-мотанка – оберіг та родинний символ»

Мета: закріпити знання з української символіки та значення народних іграшок в українській культурі, розвивати дрібну моторику у дошкільнят та відчуття форми й силуету, розвивати художні здібності.

Матеріал: тканина, зерно, стрічки, ножиці, нитки, приклад ляльки-мотанки набитої зерном.

V. Фольклорне заняття «Вірші про народні іграшки». *Мета:* зацікавити дітей у вивчення культури рідного краю. Надати інформацію про фольклорні та літературні джерела про народні іграшки. Вправляння дітей в складанні власних творів мистецтва з цієї теми.

VI. Відвідування міні-куточку з народної іграшки. *Основна мета міні-куточку* – ознайомити дітей з традиційними українськими народними іграшками, їхньою історією, символікою та роллю в культурі. Через огляд і гру з такими іграшками, діти дізнаються про звичаї та ремесла своїх предків, розвиваючи почуття національної ідентичності та любов до культурної спадщини.

Обладнання: ноутбук, проектор для демонстрації презентації про народні іграшки.

Музичний супровід: фонові українські народні мелодії для створення відповідної атмосфери.

Таким чином, з метою забезпечення педагогічних умов виховання патріотизму в дітей передшкільного віку засобами народної іграшки нами було розроблено відповідне методичне забезпечення. Характеристика була представлена в цьому підрозділі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

З метою практичного вивчення стану практики дитячого навчального закладу щодо національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами народної іграшки було розроблено спеціальну методику, що містила роботу з дітьми передшкільного віку та вихователями ЗДО. Під час констатувального експерименту було використано такі емпіричні методи: педагогічне спостереження, індивідуальні та колективні бесіди з дітьми, анкетування та бесіда з вихователями. Було схарактеризовано та розроблено критерії та показники національно-патріотичного виховання засобами народної іграшки.

Емоційно-вольовий критерій у контексті національно-патріотичного виховання спрямований на виховання в дитини позитивного емоційного ставлення національної культури та народної спадщини. Він передбачає почуття у дітей гордості за свою Батьківщину, захоплення традиціями, ремеслами, а особливо бажанням активно долучатися до їх популяризації та збереження. Разом з тим формується внутрішня мотивація дитини до пізнання культури та традицій свого народу. Наповнення занять емоціями сприяє тому, що в дитини з'являється не лише інтерес, а й почуття відповідальності за збереження традицій.

У результаті гри з народними іграшками у дітей виникає асоціативний зв'язок між ігровою діяльністю та національно-патріотичним вихованням. Відносно когнітивного критерію, то було відмічено такі показники: формування знань про національну культуру, історію та традиції через знайомство з автентичними зразками народних іграшок, їхніми особливостями, символікою та функціональним призначенням. Коли діти створюють ці іграшки вони засвоюють інформацію про матеріали, орнамент, техніки виготовлення, кольорову гамму та регіональні особливості. Також вони вчаться розпізнавати основні види народних іграшок. Завдяки практичному критерію було виявлено особистісні можливості дитини до

активної творчої діяльності. Показниками критерію є бажання брати участь у творчій діяльності, навички виготовлення народної іграшки, уміння застосовувати такі речі у сюжетно-рольових іграх, участь у колективній діяльності.

На основі цих критеріїв нами було сформовано три рівні відносно виховання патріотизму у дітей передшкільного віку засобами народної іграшки: високий, достатній, низький.

Результати діагностичних методик дали нам наступний результат – усі педагоги зазначають про важливість формування у дітей патріотизму, любові до рідного краю, історії та культури. Працівники ЗДО зазначили, що у роботі вони скеровуються законодавчо-інструктивною базою з питань патріотичного виховання. Взагалі використання елементів культури традиційно займає достатнє місце у практиці роботи з дітьми як напрям народознавства. Було зазначено, що існує недостатня обізнаність зі специфікою народної іграшки, їх класифікацією, методикою виготовлення деяких зразків.

Педагогами було зазначено, що усунення цих недоліків сприяло б проведенню методичних семінарів, майстер-класів, тренінгів, котрі б сприяли удосконаленню теоретичних і методичних знань вихователів щодо використання народних іграшок.

При отриманні результатів констатувального експерименту нами було сформовано три педагогічні умови щодо забезпечення ефективності роботи з патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами народної іграшки. Нами було запропоновано низку форм роботи з педагогами та дошкільниками, що ґрунтуються на використанні сучасних форм інтерактивної взаємодії, які поєднують традиційні підходи до патріотичного виховання з інноваційними методиками.

ВИСНОВКИ

Унаслідок проведення теоретичного та практичного дослідження проблеми патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами народної іграшки, ми дійшли до наступних висновків.

За першим завданням нами розкрито основні теоретичні підходи до патріотичного виховання дітей. Було визначено, що національно-патріотичне виховання є основою для формування відповідального громадянина, який шанує свої звичаї та культуру, любить та поважає власну Батьківщину, відстоює та захищає її інтереси. Під час вивчення джерел цього напрямку встановлено, що існує безліч методик для розвитку національно-патріотичного виховання у дітей передшкільного віку, плекання в них патріотизму, становлення дитини – патріота держави, виховання національної свідомості. З'ясовано, що патріотичне виховання є особливою сферою духовного життя людей, яке базується на любові до своєї родини, краю та Батьківщини. В основі патріотичного виховання лежить національне виховання, яке ґрунтується на визнанні особистістю своєї нації, свого народу. До такої роботи діти залучаються з раннього віку, у тому числі – за проведення народознавчої роботи.

З'ясовано, що період передшкільного дитинства визначає свої особливості щодо організації роботи з патріотичного виховання дітей. Передшкільний вік є найсприятливішим для усвідомленого опанування дитиною різноманітних аспектів національної культури. У цьому віці виникають реальні можливості для опосередкованого засвоєння дітьми знань, які виходять за межі їхнього життєвого досвіду та безпосереднього сприймання, є віддаленими в просторі та часі. Високий рівень пізнавальної активності, емоційна чутливість, діяльнісна налаштованість є провідною передумовою активного прилучення дітей старшого дошкільного віку до елементів культури та історії рідного народу.

За другим завданням ми схарактеризувати видові особливості української народної іграшки. Традиційно українська іграшка виготовляється з природніх матеріалів, безпечні для дітей, це вмістилище давніх традицій, одне з надбань української культури, яке майже не зазнало змін. Наші народні іграшки мають відмінності пропри існуючі світові аналоги. Вони мають регіональні особливості, наприклад, сирна іграшка Закарпаття, або лялька з хрестом на обличчі з Наддніпрянщини.

Раніше іграшки були одним із методів виховання дитини. Кожна деталь та вид іграшки обдумувався, ураховувалися вікові особливості дитини. За допомогою цієї речі формували гендерні особливості в суспільстві, привчали та заохочували до праці, навчали традиціям, побуту, культурі. Іграшки були маленькими моделями світу дорослих, орієнтиром для дитини в житті, могли лікувати (вміст лікувальних трав у іграшці), заспокоювати. Функції іграшок було досліджено та записано етнографами з врахуванням емоційного ставлення до них. Народні іграшки своїми формами зберігають культурні пережитки минулого, бо в поході віків, різні предмети, які втрачали своє первісне практичне призначення, зводились до ролі дитячої іграшки, як, наприклад, лук у дитячій зброї, музичні інструменти, двоколісний візок тощо. У багатьох випадках про існування якогось явища в давнину можемо судити тільки з іграшок.

У роботі ми дотримувалися наступної класифікації українських народних іграшок: за тематикою – тварини (коники, баранчик, корови, пташки тощо), люди (ляльки, фігурки воїнів, селян чи казкових персонажів), предмети побуту (маленькі копії меблів, посуду чи інструментів), транспорт (вози, санчатах, кораблі, колісні іграшки). За віковою групою: для немовлят (брязкальця, підвісні іграшки), дітей молодшого віку (прості, рухомі іграшки), для старших дітей (більш складні, що вимагають уяви та навичок).

За третім завданням нами було зроблено аналіз стану освітнього процесу ЗДО. Визначено, що одним із пріоритетних методик є використання народних іграшок на заняттях з народознавства. На цих заняттях вихователь

може не лише демонструвати зразки народних іграшок, а й організовувати ігри з ними, створювати казки, демонструвати повагу до таких речей, як носіїв традиційної культури, зацікавлювати у дошкільників інтерес до створення іграшок своєї родини. Найкраще дитина буде запам'ятовувати, коли поспілкується зі своїми родичами, дізнається про їх дитячі мрії, іграшки, особливості свого роду, його матеріальне становище, етнічну приналежність, адже все починається з дитинства, тому й варто не втратити момент виховання у дитини національно-патріотичної свідомості, яка буде далі розвиватися у початковій школі.

Використання народної іграшки допомагає педагогам у формуванні основи таких важливих кожної людини аспектів як патріотизм, громадянськість, національне почуття гордості. Допомагає формуванню естетичного смаку, розвитку творчості та фантазії, асоціативного мислення та допитливості, спостережливості та уваги. Саме народна іграшка сприяє соціально-емоційному розвитку, розвитку особистісної сфери; полегшить соціальну адаптацію дошкільнят та інтеграцію до сучасного суспільства.

За результатами анкетування, проведеного з педагогами, було встановлено, що робота з ознайомлення дітей з народною іграшкою як елементом національної культури здебільшого проводиться у контексті загальноукраїнського народознавства. Було зазначено, що педагогам ЗДО не вистачає знань типологічних і регіональних відмінностей народної іграшки.

З метою проведення констатувального експерименту нами розроблено критерії, показники національно-патріотичної вихованості: інформаційно-змістовий, емоційно-мотиваційний, практичний, дібрано необхідні методики діагностування стосовно дошкільників. Результати проведених методик засвідчили, що діти мають значний інтерес до вивчення елементів культури свого народу. Проте безсистемність роботи, обмеженість форм і технологій освітньо-виховної роботи, негативно впливають на майбутніх першокласників у їхній взаємодії з національною спадщиною. Дошкільники практично не

використовують народні іграшки в іграх і художньо-перетворювальній діяльності.

Нами було визначено та схарактеризовано три рівні національно-патріотичної вихованості дітей засобами народної іграшки (високий 22% дітей, достатній і низький – по 39% дітей). Можна зробити висновок, що переважна більшість випускників закладу дошкільної освіти не мають чіткої патріотичної і громадянської позиції та мотивації на взаємодію з елементами національної культури.

За четвертим завданням нами було розроблено та теоретично обґрунтовано три педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами української народної іграшки:

1) забезпечення компетентності педагогів ЗДО щодо використання народної іграшки як засобу патріотичного виховання;

2) опору на потенціал музейного середовища у роботі з народною іграшкою;

3) включення народних іграшок до ігрової діяльності дошкільників з метою її урізноманітнення.

Виявлено, що найважливішою умовою ефективності організації патріотичного виховання у ЗДО є компетентність педагогів у проведенні та організації роботи. Ми для кожної зі запропонованих умов надали ряд форм і методів роботи.

Відповідно до першої педагогічної умови, яка стосувалася забезпечення компетентності педагогів ЗДО щодо використання народної іграшки як засобу патріотичного виховання нами було проведено наступні заходи: семінар–практикум для вихователів, міні-лекцію. Ці заходи були спрямовані на підвищення компетентності педагогів стосовно елементів національної культури. Задля забезпечення другої педагогічної умови, яка стосувалася опору на потенціал музейного середовища у роботі з народною іграшкою, ми звернули увагу вихователів на роботу з ознайомленням дітей із музейними колекціями народних іграшок. Виділено такі напрями роботи: бесіду;

діагностування ставлення дітей до народних іграшок; гурткову роботу з національно-патріотичного виховання; екскурсії до місцевого музею та картинної галереї; віртуальні екскурсії музеями.

На забезпечення третьої педагогічної умови, що стосувалася включення народних іграшок до ігрової діяльності дошкільників з метою її урізноманітнення, пропонуємо такі форми роботи: мистецтвознавчу лекцію, дитячі ігри за використання традиційних іграшок українців, практичне заняття зі створення ляльки-мотанки; фольклорне заняття та відвідування міні-куточку у закладі дошкільної освіти.

Усі запропоновані методичні елементи визначаються новизною та логікою добору.

Проведене нами на теоретичному та емпіричному рівнях наукове дослідження проблеми національно-патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами української народної іграшки не вичерпує глибини обраної проблеми. Наші подальші наукові пошуки пов'язані із вивченням у практиці ЗДО педагогічних умов патріотичного виховання дітей передшкільного віку засобами фольклору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аль-Хамадані Н., Попоковська А. Формування національної свідомості у дітей дошкільного віку засобами смарт-технологій. *Дошкільна освіта: від традицій до інновацій: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих науковців (30-31 березня 2016 року, м. Суми)*. Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. С. 11–14.
2. Ананян А. Методичне забезпечення організації національно-патріотичного виховання дошкільників з теми «Україна – моя Батьківщина» : кваліф. магіст. робота : спец. 012 Дошкільна освіта Кривий Ріг : КДПУ, 2021. 109 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні: Електронний ресурс. Режим доступу: URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet> (дата звернення: 01.02.2024).
4. Бех І. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.
5. Беленька Г.В. Місце музейної педагогіки в освітньому процесі сучасного дошкільного навчального закладу. *Методика початкового навчання і дошкільного виховання*. 2015. №18. С. 396-400.
6. Богданець-Білоskalенко Н. Національно-патріотичне виховання у процесі вивчення народознавства. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/734021/1/Text.pdf> (дата звернення: 09.10.2023).
7. Бондаренко Н., Косянчук С. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів, методичні рекомендації для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управління, політиків. Київ : Фенікс, 2022. 64 с.
8. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава : Полтавський вісник, 1994. 190 с.

9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: Перун, 2004. 1440 с.
10. Виховання громадянина-патріота в умовах реалізації завдань концепції «Нова українська школа» : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 145-й річниці від дня народження Г. Ващенко, 15.03.2023 / уклад. О. Е. Жосан. Кропивницький : КЗ КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2023. 286 с.
11. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів : Львівський обласний науково-методичний інститут освіти; Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г. Ващенко, 1996. 238 с.
12. Гавриш Н., Крутій К. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи. *Дошкільне виховання*. 2015. № 8. С. 2 – 7.
13. Гагаріна Н. Національно-патріотичне виховання дошкільників засобами фольклору. *Дошкільна і початкова освіта*. URL: file:///C:/Users/eldo/Downloads/pv_2022_1-2-78-80.pdf (дата звернення: 02.11.2023).
14. Герус Л. М. Українська народна іграшка. Київ : Балтія-Друк, 2007. 64 с.
15. Герус Л. Народна іграшка Покуття. *Народознавчі зошити*. 2015. № 5 (125). С. 1072 – 1085.
16. Герус Л. Народна іграшка у дослідженнях Катерини Метейко. *Народознавчі зошити*. 2011. № 4 (100). С. 615 – 623.
17. Гнатюк М. Українська народна іграшка як засіб художньо-естетичного, трудового і національного виховання. *Гірська школа українських Карпат*. 2017. № 17. С. 81 – 90.
18. Гордій Н. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами дитячої художньої літератури. *Освітні обрії*. 2021. № 1 (52). С. 57 – 62.
19. Гришко Я. Народна лялька як засіб формування соціальної компетентності у старших дошкільників. *Науковий вимір соціально-*

- педагогічних проблем сьогодення. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції 30 квітня 2020 року.* 2020. С. 193 – 196.
20. Грушевський М. Ф. Дитячі забавки та гри усякі. Зібрані по Чигиринщині Київської губернії. *Киевская старина.* 1904. июль – август. С. 51 – 105.
21. Демидчук Л. Українська народна іграшка: минуле і сьогодення виробів народних промислів. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія товарознавча.* 2016. Вип. 16. С. 32 – 36.
22. Джус О. В. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в українській діаспорі: досвід, спроби переосмислення. *Наука і освіта.* 2016. № 10. С. 76–81.
23. Добровольська Л. Н., Чорновіл В. О. Національно-патріотичне виховання молодших школярів – пріоритетний напрям діяльності педагогів: Навчально-методичний посібник. Черкаси : Видавництво комунального навчального закладу Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2016. 140 с.
24. Дорошенко А., Кравченко І. Особливості патріотичного виховання дітей дошкільного віку. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації / за ред. А. А. Сбруєва.* Суми: ФОП Цьома С. П., 2019. С. 13 – 15.
25. Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі : зб. наук. праць. Вип. 4. / за заг. ред. О. А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська. Полтава: ФОП Цьома С. П., 2020. 210 с.
26. Журавко, Т., Корінна Г. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку: теоретичний аспект. *Наука. Освіта. Молодь.* Умань. 2017. Ч. 1. С. 175–177.
27. Каплуновська О., Кичата І., Палець Ю. «Україна – моя Батьківщина». Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 72 с.
28. Кравчишина О. О. Формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти в навчально-виховному процесі

- дошкільних навчальних закладів: дис. ... канд. пед.наук. 13.00.04. / ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2018. 299 с.
- 29.Крусь О. Національне виховання як педагогічна проблема. *Нова педагогічна думка*. 2017. № 2. С. 74–76.
- 30.Лист МОН України «Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах» URL: <https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqVM0APKMTZFNm9obmZoTjg/view> (дата звернення: 10.10.2024).
- 31.Лісовець О. Національно-патріотичне виховання з основами народознавства: навч. пос. для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 111 с.
- 32.Лялька як знак, образ, функція: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Другі Марка Грушевського читання». / укл. Найден О. Київ : ВД «Стилос», 2010. 224 с.
- 33.Матвієнко С.І. Методичні основи патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Соціально-моральне виховання: дослідно-технологічні аспекти : навч.-метод. посіб. для студ. пед. спец. / за заг. ред. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя. 2020. С. 249–310.
- 34.Матвієнко С.І. Особливості забезпечення наступності у національно-патріотичному вихованні старших дошкільників і молодших школярів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія "Психолого-педагогічні науки"*. 2022. №4. С. 17-24.
- 35.Матвієнко С.І. Специфіка патріотичного виховання у дошкільному дитинстві. Соціально-моральний розвиток і виховання дітей дошкільного віку : колективна монографія / за заг. ред. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 169–198.
- 36.Матейко К. І. Народні іграшки Західних областей УРСР (на основі Етнографічного музею АН УРСР у Львові). *Народознавчі зошити*. 2011. № 4 (100). С. 618 – 623.

37. Матеріали до українсько-руської етнології : в 22 т. / НТШ у Львові, Коміс. етногр. – Львів : З друк. НТШ, 1899 – 1929. Т. 9 : Дитина в звичаях і віруваннях українського народу : матеріали з полудневої Київщини / зібрав М. Грушевський ; обробив З. Кузеля. – 1907. – ХХІІІ, 144 с.
38. Михайлишин Р. Народна педагогіка як джерело педагогічних ідей Григорія Сковороди. 2015. URL: <https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/> (дата звернення: 04.12.2023).
39. Михальченко Н. Національно-патріотичне виховання у закладах дошкільної освіти: навч.-метод. пос. для дистанційного навчання. Миколаїв : СПД Румянцева Г. В., 2021. 206 с.
40. Мовчан П. П. Зміст поняття «національна ідентичність»: теоретико-методологічний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 17. С. 103–107.
41. Морарь М. В. Національна ідея як чинник консолідації українського суспільства. *Грані*. 2014. № 8. С. 108–113.
42. Найден О. Початкова семантика українських народних ляльок та перехід їх обрядових функцій в ігрові. *Народна творчість та етнографія*. № 1. 1986. С. 32 – 37.
43. Найден О. С. Парадокс української ляльки: Українська народна лялька у світлі кроскультурних паралелей та аналогій. Обрядові функції. Конструктивний дизайн. Київ : Видавничий дім «Стилос», 2016. 208 с.
44. Найден О. С. Українська народна іграшка. Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості. Київ : АртЕк, 1999. 256 с.
45. Накашидзе І. Концепція батьківщини в еміграційній літературі: теоретико-методологічні засади. Актуальні питання гуманітарних наук. 2016. Вип. 15. С. 251–257.
46. Національно-патріотичне виховання в Україні : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд.: Страйгородська Л. І., Пономаренко Л. О., Тарнавська С. В. та ін. ; наук. ред. Березівська Л. Д. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.. Київ,

2019. 368 с.
47. Низковська О. Іграшка в центрі уваги педагогічної спільноти. *Дошкільне виховання*. 2018. Вип. 1. С. 9-11.
48. Охріменко Н. П. Патріотичне виховання дітей 6-7 років засобами художнього краєзнавства у закладах дошкільної освіти: дис. ... докт. філософії; спец. 011 Освітні, педагогічні науки / Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин. 2024. 303 с.
49. Пірус Т. Українські народні ляльки Поділля. Вінниця : ТОВ «Твори», 2020. 20 с.
50. Плачинда С. П. Міфи і легенди Давньої України. Київ : ФОП Стебеляк О., 2015. 304 с.
51. Секрети лялькарки України : зб. Київ : Видавничий дім Стилос, 2021. 112 с.
52. Сердюк І., Коваленко О. «Іграшка чи ремесло?»: один із аспектів дитинства в ранньомодерній Україні. *Київська старовина*. 2012 . № 5 – 6. С. 45 – 56.
53. Синчишин Н.Л. Національне виховання старших дошкільників засобом партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'єю. Презентація спільних свят: кваліф. робота. Криворізький ДПУ. Кривий Ріг. 2021. 143 с.
54. Скляренко О. Реконструйована українська народна лялька початку ХХІ століття. Етнографічні нотатки. Майстер-класи. Київ : Palmarium Academic Publishing, 2020. 102 с.
55. Стахурська А. Лялька-мотанка в українській народній культурі: історіографічний аспект. *Вісник студентського товариства*. Ніжин, 2018. Вип. 19. С. 96 – 100.
56. Стахурська А. Роль і місце ляльки-мотанки в музейних експозиціях України. *Сіверщина в історії України*. 2017. № 10. С. 486 – 490.
57. Стахурська-Козоріз А. Лялька-мотанка як музейний експонат. *Дослідження, збереження та популяризація пам'яток історико-*

- культурної спадщини України*. 14 квітня 2021. С. 180 – 183.
58. Стахурська-Козоріз А. Лялька-мотанка: нові можливості для музейних експозицій. *Дослідження, збереження та популяризація пам'яток історико-культурної спадщини (до 100-річчя від дня народження М. І. Сікорського): збірник матеріалів III Всеукраїнської наукової конференції*. 2023. С. 230 – 233.
59. Стахурська-Козоріз А. Трансформація значення ляльки-мотанки та формування її нових функцій. *Ніжинська старовина*. 2022. Вип. 30 (33). С. 139 – 145.
60. Сьомін, С. В. Проблеми патріотичного виховання в Україні: теоретико-методологічний та правовий аспект. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 2. С. 96–105.
61. Тарасова О. Ляльки-мотанки. Обереги для вашої оселі, що дарують успіх, багатство, щастя. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2014. 126 с.
62. Трифонова О. Реалізація принципу народності у формуванні національно-мовленнєвої особистості старшого дошкільника засобами української народної іграшки. *Науковий вісник Миколаїв. Нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2016. № 2. С. 191–196.
63. Українська народна іграшка : каталог. Київ : Стилос, 2006. 48 с.
64. Українські педагоги про національно-патріотичне виховання / за ред. Л. Березівська. Київ : ДНПБ України В. О. Сухомлинського, 2016. 60 с.
65. Фіголь Д. Українська народна іграшка. Львів : Час, 1994. 156 с.
66. Філімонова Т. Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Том 5. № 25. С. 163 – 167.
67. Хрестоматія з українського дитинознавства / укл. Л. І. Йовенко. Умань, 2011. 156 с.
68. Шипілова І. Народні ляльки Одеської області. Одеса : Освіта України, 2020. 195 с.

69. Шкрєбтієнко Л. П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури : автореф. дис. к. пед. н. : спец. 13.00.08. Одеса, 2019. 20 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/1843> (дата звернення: 01.12.2023).
70. Юда Л. Гендерна соціалізація дівчини в родинному і громадському побуті українців. *Вісник*. 2017. № 142. С. 231 – 235.

Додатки

Додаток А

Анкета вихователів

Шановні працівники ЗДО!

Просимо Вас щиро відповісти на запитання анкети. Ваші відверті відповіді допоможуть у практичному вивченні проблеми національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами народної іграшки.

1. Ваша освіта _____
2. Ваш педагогічний стаж _____ років
3. Зазначте, будь-ласка вікову групу ЗДО з якою Ви працюєте _____

Блок 1

1. Розкрийте сутність поняття «патріотичне виховання»? _____
2. Що впливає на формування почуття патріотизму в дитини старшого дошкільного віку?
 - А. Виховання у сім'ї;
 - В. Вплив створеного музейного середовища;
 - С. Виховання тільки у лоні національної культури;
 - Д. Виховання дитини як «людини світу»;
 - Е. Вплив освітньо-розвивального середовища в ЗДО.
3. Якими методами ви здійснюєте патріотичне виховання на заняттях? _____
4. Яку увагу Ви приділяєте формуванню патріотизму на заняттях?
 - А. Велику;
 - В. Достатню;
 - С. Недостатню.
5. Яку увагу Ви приділяєте патріотичному вихованню у позанавчальній роботі?
 - А. Велику;

- В. Достатню;
 - С. Недостатню;
6. Які форми організації життєдіяльності найбільшою мірою сприяють формуванню патріотизму в дошкільників?
- А. Заняття
 - В. Експерсії
 - С. Форми виховної роботи
 - Д. Заняття ручною працею
 - Е. Експерсії до музеїв
 - Ф. Зустрічі з митцями рідного краю
7. Чи сприяє народна іграшка як елемент мистецтва формуванню патріотизму у дошкільника?
- А. Так;
 - В. Ні.

Блок 2

1. Чи володієте Ви методикою формування патріотичних почуттів? _____
2. Оцініть якість своєї роботи з формування патріотизму у дітей дошкільного віку:
- А. Висока;
 - В. Достатня;
 - С. Належна;
 - Д. Недостатня.
3. Оцініть рівень сформованості патріотизму дітей Вашої групи.
- А. Високий;
 - В. Достатній;
 - С. Низький
4. Які заходи щодо формування патріотизму в дітей Ви проводили протягом останнього місяця? _____

Бесіда з вихователем
щодо з'ясування його ставлення до використання народної
іграшки в освітньо-виховному процесі закладу дошкільної освіти
та практичного досвіду щодо цього

1. Чи цікавить Вас народна іграшка як явище національної культури?
2. Які види народних іграшок Ви знаєте?
3. Звідки Ви поповнюєте свої знання про народні іграшки: їхні види, історію створення та особливості використання у сучасній освітній практиці?
4. Де Ви мали змогу ознайомитися з народними іграшками, побачити їх?
5. Чи є у Вашому садочку такі іграшки?
6. Чи використовуєте Ви народні іграшки на заняттях? На яких саме?
7. Які саме види народних іграшок Ви використовуєте на заняттях?
8. Наскільки активно діти граються з народними іграшками у позазаняттєвий час?
9. Який із напрямів розвитку дитини, на Вашу думку, найбільш ефективно забезпечується за використання народної іграшки?
10. Чи проводяться майстер-класи з виготовлення елементарних народних іграшок у вашому садочку? Для дітей / батьків / педагогів?
11. Чи сподобався майстер-клас з виготовлення народної іграшки Вам? Дошкільникам? Батькам? *(заповнюється за умови отриманої позитивної відповіді на попереднє питання)*

ІНДИВІДУАЛЬНА БЕСІДА З ДІТЬМИ

щодо виявлення обізнаності дітей народною іграшкою ставлення до неї та використання в життєдіяльності

Опитувальник

1. Якими іграшками ти граєшся вдома?
2. Якими іграшками ти граєшся у садочку?
3. Чим відрізняються іграшки народні від сучасних?
4. Які ти знаєш народні іграшки? Чому вони так називаються?
5. Чи іграшки тобі подобаються більше: народні чи сучасні? Поясни, чому?
6. Чи використовуються народні іграшки вихователі на заняттях? Тобі подобається, коли їх використовують?
7. Чи виготовляли Ви прості народні іграшки у садочку? Тобі сподобалось?
8. Чи хотів (-ла) б ти гратися народними іграшками? У садочку? Вдома?

Колективна бесіда з дітьми щодо розуміння дітьми старшого дошкільного віку поняття «патріотизм»

Питальник

1. Що для тебе означає слово «Батьківщина»?
2. Від якого слова воно походить?
3. Чи відчуваєш ти себе громадянином України?
4. Чи відчуваєш ти себе патріотом?
5. Хто такий патріот?
6. Чи турбує тебе майбутнє твого міста (села), України?
7. Що б ти хотів зробити гарного, щоб наше місто / селище було найкращим?

Бланк спостереження
за емоційними проявами дітей під час взаємодії з видами народної
іграшки у різних формах освітньої роботи у ЗДО

<i>Предмет спостереження</i>	Здатність дитини до виявлення		
	<i>Форма організація життєдіяльності</i>	інтерес до народної іграшки як скарбниці життя народу	бажання дитини брати безпосередню участь у заході та діяти з народними іграшками
Заняття з народознавства			
Відвідування музею / міні музею			
ПРД (у самостійній діяльності)			

Програма спостереження

Мета спостереження: дослідити емоційні прояви дітей старшого дошкільного віку під час взаємодії з народною іграшкою у різних формах навчальної та виховної роботи.

Об'єкт спостереження: діти старшої дошкільної групи.

Суб'єкт спостереження: експериментатор.

Предмет спостереження: емоційні прояви дітей.

Завдання спостереження:

- 1) з'ясувати здатність до виявлення дітьми інтересу щодо взаємодії з народною іграшкою та захоплення таким спілкуванням з елементами української культури;
- 2) з'ясувати здатність дітей до визначення активної позиції в обговоренні сутності народної іграшки як елемента української культури.

Форма фіксації результатів спостереження: протокол. Бланк протоколу.

Вид спостереження: цілеспрямоване, вибіркоче, безпосереднє, зовнішнє, ситуативне, систематичне.

АНАЛІЗ ВИХОВНИХ СИТУАЦІЙ

Завдання 1.

Мета: виявити вміння дітей оцінювати патріотичні вчинки дітей.

Матеріал: відеозаписи із ситуаціями.

Процедура виконання: Гарбузик із своїми подружками повідомили, що вони показуватимуть відеозапис, а дитина повинна оцінити дії інших дітей.

Ситуація 1. На святі Сашко вихопив у Петра прапорець і почав від нього тікати. Петро кинувся за ним, але наздогнати не зміг. Сашко подивився на прапорець і кинув на землю.

Ситуація 2. Діти приїхали до бабусі, взяли з комоду вишитий рушник і почали ним кидатися.

Ситуація 3. Сестричка вмовляє братика вивчити українські примовки й заклички, а братик не хоче, каже: «для чого це мені треба?».

Ситуація 4. Діти катаються на скейтбордах біля пам'ятника полеглим воїнам.

Завдання 2.

Мета: виявити вміння дитини на елементарному рівні усвідомлювати себе представником українського народу.

Матеріал: предметні картинки із зображенням представників різних національностей, оповідання В. Сухомлинського «Що найтяжче журавлям», фарби, олівці, аркуш паперу.

Процедура виконання: Вихователь читає оповідання Василя Сухомлинського «Що найтяжче Журавлям». Потім пропонує дитині разом із Гарбузиком розглянути картки із зображенням представників різних національностей, відібрати тих, хто представляє українську націю. Розказати, яку націю представляє вона, чому так вважає? Наприкінці Гарбузик просить

придумати рекламу про нашу Батьківщину й пояснити зображене.

Результати виконання дітьми завдань, визначалися на основі шкали оцінювання:

3 бали – дитина усвідомлює свою належність до українського народу, розуміє, що вона є представником української нації; свідомо використовує знання про Україну в різних видах художньо-мовленнєвої діяльності.

2 бали – дитина поверхнево розуміє, що вона є представником української нації; використовує знання про Україну в різних видах художньо-мовленнєвої діяльності.

1 бал – дитина не усвідомлює себе з українським народом; епізодично використовує знання про Україну в різних видах художньо-мовленнєвої діяльності.

0 балів – дитина не виконала завдання.

Кількість балів, одержаних кожною дитиною за критерієм, підраховувалася за такими параметрами: 1-6 – низький рівень; 7- 12 – середній рівень; 13-18 – високий рівень.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ НА ТЕМУ:

«Народна іграшка – скарбниця української культури»

І. МОТИВАЦІЙНИЙ ЕТАП

Народна іграшка – унікальне явище культури, тісно пов'язане з різними проявами життя, багатогранне за змістом. Вона здатна зацікавити і дітей як безпосередніх учасників гри, і дорослих в якості потужного засобу виховання.

(Л. Герус)

Мета етапу: викликати у дітей інтерес до народних іграшок та бажання гратися з ними.

ЗАНЯТТЯ

Заняття № 1: Що таке народна іграшка?

Мета: ознайомити та поглибити знання у дітей про народні іграшки; разом з тим сприяти вихованню патріотизму, любові до нашої культури, мистецтва, історії.

Матеріал: народні іграшки (брязкальця, свищики, ляльки з тканини, дерев'яні коники, іграшки з природних матеріалів).

«Твої відчуття»

Діагностувати у дітей ставлення до народних іграшок за допомогою постановки логічних запитань з цієї тематики:

- Яка твоя улюблена іграшка?
- Чи граєшся народними іграшками?
- Що про них знаєш?
- Хто їх виготовляв для тебе?
- На що ці речі схожі?»

Заняття № 2: конструювання.

«Дитячі скарби». Нам потрібно зобразити на аркуші паперу народну іграшку яку ви будете виготовляти вдома, яка вам найбільше подобається.

Матеріал для роботи: аркуш паперу А4, олівці, фломастери.

РОБОТА ПОЗА ЗАНЯТТЯМИ

Екскурсія до відділу «Музей Поштова станція» Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського. Тут зберігається колекція дерев'яних народних іграшок виготовлених ніжинським майстром Сергієм Святним.

Індивідуальна робота. Запитання про відчуття від перегляду виставки:

- Що за іграшки ви бачили?
- Чи можна їх назвати народними?
- Чи вони вам сподобалися?
- Які крім цих ще ви знаєте народні іграшки?
- На вашу думку їх важко виготовляти?

Обговорення з дітьми:

Пропозиції:

- Створення куточку з народними іграшками «Скарбниця українських традицій».
- Монтування відео про знайомство дітей з народними іграшками та відвідини ними виставки «Чарівний світ народної іграшки».

Що потрібно зробити щодо реалізації поставлених завдань:

- Принести виготовлені вдома зразки народних іграшок.
- Зібрати цікаву інформацію про народні іграшки.
- Зробити фото дітей з їх іграшками та з відвідин виставки.

До кого звернутися за допомогою: (працівників музею, батьків, наукової та художньої літератури).

РОБОТА З БАТЬКАМИ:

Залучити батьків до створення куточку та проведення екскурсії. До виготовлення народної іграшки разом з дитиною.

II. Інформаційний етап

Поява та розвиток іграшки зумовлювались духовними запитами дитини, притаманною людині потребою у передачі життєвого досвіду, економічними можливостями (наявністю сировини, еволюцією засобів виробництва тощо), залежними у свою чергу, від природничо-географічних умов, рівня соціально-економічного розвитку та взаєминами з іншими народами.
(Л. Герус)

Мета етапу: сприяти розвитку патріотичних почуттів і гордості за українську культурну спадщину через вивчення народних іграшок.

Завдання етапу: дати дітям базові знання про народні іграшки як частину українських традицій та історії, допомогти дітям висловлювати свої думки про побачене, ділитися враженнями та вести бесіди на тему народної творчості, заохотити дітей до цікавості та самостійного пошуку інформації про народні традиції, що стимулює пізнавальну активність.

Стіл довідок: слайди, приклади народних іграшок.

ЗАНЯТТЯ

Заняття № 1: знайомство з народною іграшкою.

Тема: «Народна іграшка – частина української культурної спадщини»

Мета: ознайомити дітей з народними українськими іграшками, їхньою історією та значенням, сформувати уявлення про національні традиції через розповіді та візуальні матеріали, розвивати пізнавальні інтереси та патріотичні почуття.

Матеріал: слайди з фото народних іграшок та схематичне зображення їх класифікації, демонстрація використання в побуті, представлений на занятті також роздавальний ресурс: шматочки тканини, вата, нитки, стрічки.

Заняття № 2: мовленнєвий розвиток.

Тема: «Народна іграшка в українському фольклорі»

Мета: сприяти формуванню виразності мови, умінню висловлювати власні думки під час опису представлених народних іграшок.

Матеріал: казки про народні іграшки: «Солом'яний бичок», «Васелина Прекрасна», «Івасик Телесик» та вірші, як авторські, так і народні «Найкраща іграшка» А. Костецького, «Мама-чарівниця» А. Перелісна, «Іграшка» Н. Карпенко, «Лук» Т. Коломієць.

РОБОТА ПОЗА ЗАНЯТТЯМИ

1. **Бесіда вихователя:** «Значення народних іграшок у нашій культурі»
2. **Ігри:** театралізована вистава з використанням народних іграшок «Мої улюблені іграшки».

III. Репродуктивний етап.

В Україні іграшка пройшла тривалий період розвитку. Відповідно до особливостей функціонування її як предмету розваги і водночас як засобу виховання, в ній знайшли відображення явища соціально-історичного буття, етичні, естетичні уявлення українців та різні прояви їхньої діяльності.

(Л. Герус)

Мета етапу: за допомогою вже набутих знань про народні іграшки сформувати у дітей система знань, навичок та умінь стосовно реалізації цього проекту.

Завдання етапу: використовувати знання про іграшки для опису, розповідей та обговорення, в ігровій формі відтворювати інформацію про народні іграшки, щоб сприяти формуванню уваги та тренуванню пам'яті у дітей передшкільного віку.

ЗАНЯТТЯ

Заняття № 1. Ознайомлення з функціональним використанням народних іграшок.

Тема: «Народна іграшка не лише як частина дитячої гри»

Мета: ознайомити дітей з народною іграшкою не тільки як засобом для розваг, але і як важливим елементом національної культури, мистецтва та засобом формування естетичного, духовного і патріотичного виховання. Сприяти розвитку творчих здібностей, уяви та поваги до культурної спадщини через вивчення символіки, історії та традицій, пов'язаних із народними іграшками. Формувати у дітей ціннісне ставлення до народної культури та її збереження.

Матеріал: приклади народних іграшок з природних матеріалів, а також роздавальний матеріал: трава, солома, кукурудза, нитки.

Заняття № 2: логіко-математичний розвиток.

Тема: «Твоя улюблена народна іграшка»

Мета: удосконалювати вміння дошкільнят орієнтуватися в схемах, учити ставити запитання, формування власної позиції, орієнтації в просторі та уяви.

Матеріал: карта-схема класифікації народних іграшок.

РОБОТА ПОЗА ЗАНЯТТЯМИ

1. **Ігри:** «Гра в крем'яхи на вулиці».
2. **Телеведучий:** «Яка твоя улюблена народна іграшка?».

3. **Пошуково-дослідницька робота:** «Викориснання народних іграшок у звичаях українського народу».

РОБОТА З БАТЬКАМИ: запропонувати батькам поговорити з дітьми про іграшки, якими вони гралися.

IV. Узагальнюючий етап

Мета етапу: закріпити знання дітей про народні іграшки як важливу частину національної культурної спадщини. Сприяти узагальненню набутих знань через повторення, обговорення і творчі завдання. Поглибити розуміння символічного, історичного та естетичного значення народних іграшок, розвивати вміння аналізувати та оцінювати їх не лише як предмети для гри, а як культурні артефакти, що формують національну свідомість та патріотичні почуття.

ЗАНЯТТЯ

Заняття № 1: «Складання схеми видів народних іграшок»

Мета: сприяти розвитку мислення, уваги, пам'яті та здатності до порівняння і класифікації. Розвивати вміння орієнтуватися у просторі та рахувати предмети.

Матеріал: схема видів іграшок, фото народних забавок.

Заняття № 2: малювання

Тема: «Кольорові мотиви української народної іграшки»

Мета: ознайомити дітей з формами і декором народних іграшок, закріпити знання про форму, колір і пропорції. Розвивати уяву, дрібну моторику, зорово-моторну координацію, просторове мислення та здатність відтворювати елементи в малюнку.

Матеріал: пензлі, фарби, баночки для води, серветки, аркуші паперу, фото та приклади народних іграшок.

РОБОТА ПОЗА ЗАНЯТТЯМ

1. Створення колективної виставки малюнків народних іграшок «Моя улюблена іграшка».
2. Віртуальна подорож до музею іграшок.
3. Ігрова вікторика: «Що я знаю про народні іграшки?»

V. Творчий етап

Українська народна іграшка унікальне явище національної культури. Вона зберігає в собі інформацію того середовища й часу в якому була створена. В залежності від виду діяльності, світогляду, вірувань та вмінь їх авторів, іграшки набули тих чи інших смислових характеристик.

(М. Гнатюк)

Мета етапу: полягає у розвитку творчих здібностей через виготовлення власних робіт. На цьому етапі стимулюються креативність, уява, самостійність.

Завдання: заохочувати до прояву творчих здібностей та розвивати творчу фантазію, уяву, мислення.

ЗАНЯТТЯ

Заняття: художня праця

Тема: «Народна іграшка – окраса оселі» (робота з керовластом)

Мета: навчитися працювати з глиною, удосконалити основні прийоми з ліплення, сформувати вміння декорування.

Матеріал: керовласт (самозастигаюча глина), дощечки, інструменти для глини, приклади свищиків.

РОБОТА ПОЗА ЗАНЯТТЯМИ

1. Вікторика «Вгадай іграшку»
2. Вечір казок «Історії про народні іграшки»
3. Музичне заняття «Свищик як народний інструмент»
4. Конкурс «Народна іграшка в сучасному стилі»

VI. Рефлексивно-оцінювальний етап

Метою є закріплення отриманих знань і вражень, підведення підсумків роботи з темою народної іграшки, а також розвиток у дітей навичок самооцінки та оцінки роботи інших.

Завдання етапу: допомогти дітям усвідомити, що нового вони дізналися про народну іграшку (її види, призначення, історію), закріпити ключові знання про символіку та культурне значення народної іграшки, сприяти формуванню в дітей умінь оцінювати свою діяльність, аналізувати процес створення власних іграшок або малюнків, заохочувати дітей висловлювати свою думку про те, що вдалося, а що було складним у роботі.

ЗАНЯТТЯ

Заняття: «Лялька-мотанка – оберіг та родинний символ»

Мета: закріпити знання з української символіки та значення народних іграшок в українській культурі, розвивати дрібну моторику у дошкільнят та відчуття форми й силуету, розвивати художні здібності.

Матеріал: тканина, зерно, стрічки, ножиці, нитки, приклад ляльки-мотанки набитої зерном.

Запитання до дітей:

- Що таке народна іграшка?
- Які народні іграшки вам запам'яталися?
- Чим вони відрізняються від сучасних іграшок?
- Для чого використовують народні іграшки?
- Яка народна іграшка сподобалася вам найбільше? Чому?
- Які матеріали використовували для виготовлення народних іграшок?
- Чому народні іграшки важливі для української культури?

Вручення нагород

Кращий знавець народних іграшок

Народний майстер:

За творчий підхід та креативність

КАЗКИ ПРО НАРОДНІ ІГРАШКИ

Солом'яний бичок (українська народна казка)*приклад виготовлення народної іграшки з соломи*

Були собі дід та баба. І такі вони були бідні, що аж жах. От баба і каже діду:

– Зроби мені, діду, солом'яного бичка й осмоли його смолою.

– Та навіщо тобі той бичок здався?

– Зроби, кажу! Я вже знаю навіщо. Робити нічого. Зробив дід солом'яного бичка й осмолів його смолою.

От, на ранок баба набрала мичок і погнала солом'яного бичка пасти; сама сіла під кущем, пряде кужіль і приказує:

– Пасись-пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду! Пасись-пасись, бичку, на травиці, поки я мичку попряду.

Пряла, пряла, поки й задрімала. Коли це з темного лісу, з великого бору, біжить ведмідь:

– Ти хто такий?

А бичок і каже:

– Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений.

Ведмідь каже:

– Коли ти смолою засмолений, то дай мені смоли обідраний бік залатати!

Бичок мовчить. Тоді ведмідь схопив його за бік і давай смолу віддирати.

Віддирав-віддирав, та й зав'яз. Сіпав, сіпав, ні! Затяг того бичка бозна-куди.

От баба прокидається, а бичка й нема:

– Ох, мені лихо велике! Де це мій бичок дівся? Мабуть, він уже додому пішов.

Коли дивиться, ведмідь у бору бичка тягає.

Вона до діда:

– Діду, діду, бичок наш ведмедя привів, іди його вбий!

Дід вискочив, віддер ведмедя, узяв і закинув його в погріб.

От, на другий день, ще ні світ, ні зоря, баба уже набрала кужілю і погнала на толоку бичка пасти.

Сама сіла під кущем, пряде кужіль і приказує:

– Пасись-пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду! Пасись-пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду!

Пряла, пряла, поки й задрімала. Коли це з темного лісу, з великого бору, вибігає сірий вовк та до бичка:

– Ти хто такий?

– Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений.

Вовк каже:

– Коли ти смолою засмолений, дай і мені смоли засмолити бік, бо клятї собаки обідрали.

– Бери! – каже бичок.

Вовк відразу за бичка, хотів смолу віддерти. Драв-драв та й застряв, що ніяк уже не відлипне.

Прокидається баба, аж бичка вже й не видно. Вона подумала:

– Мабуть, мій бичок додому побрів.

Коли дивиться, а вовк бичка тягає. Побігла вона діда кликати. Дід і вовчика в погріб укинув.

Погнала баба і на третій день бичка пасти. Сіла під кущем та й заснула.

Коли біжить лисичка:

– Ти хто такий?

– Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений.

– Коли так, то дай мені смоли прикласти до боку, бо ті клятї хорти трохи шкуру не зняли!

– Бери! – каже бичок.

Схопила лисиця бичка зубами, та й зав'язла. Побачила це баба, і давай діда гукати. Прибіг дід та й кинув у погріб лисичку. А наступного дня й зайчика-побігайчика піймали.

Сів дід над лядою, та давай ніж гострити.

А ведмідь його й питає:

– Діду, навіщо ти ніж гостриш?

– Щоб з тебе шкуру зняти та зробити собі й бабі кожухи.

– Ох, не ріж мене, дідусю, пусти краще на волю, а я за це багато меду принесу.

– Ну, гляди! – відповів дід.

Взяв і випустив ведмедика. А сам сів і знов ножа гострить.

Вовк його й питає:

– Діду, навіщо ти ножа гостриш?

– Щоб з тебе шкуру зняти та на зиму теплу шапку пошити.

– Ой, не ріж мене, дідусю, я тобі за те цілу отару овечок прижену.

– Ну, гляди! – відповів дід і випустив вовка.

Сидить та ще ножа гострить. Лисичка виткнула мордочку та й питає:

– Скажи мені, будь ласкавий, дідусю, навіщо ти ножа гостриш?

– Щоб з тебе шкуру здерти та рукавички на зиму пошити.

– Ой, не ріж мене, дідусю, я тобі за те курей принесу.

– Ну, гляди! – відповів дід і випустив лисичку.

Сидить та ще ножа гострить. Зайчик його й питає:

- Дідусю, а навіщо ти ножа гостриш?
- Щоб з тебе шкуру зняти та на зиму теплі рукавички пошити.
- Ой, не ріж мене, дідусю, я тобі за те городини всякої принесу.

Відпустив дід і зайчика.

Аж наступної ночі щось грюкає у двері. Відкриває дід: аж там ведмідь меду приніс. Тільки ліг, знову щось грюкає у двері. Відкриває: вовк цілу отару овець пригнав. Так до ранку і лисичка з зайчиком приходили.

Зажили дід з бабою в достатках, а солом'яний бичок і досі стоїть у них у дворі.

Івасик-Телесик (українська народна казка)

Приклад виготовлення іграшки з дерева

Жили собі дід та баба. Вже й старі стали, а дітей нема. Журяться дід та баба: «Хто нашої й смерті догляне, що в нас дітей нема?» От баба й просить діда:

- Поїдь, діду, в ліс, вирубай мені деревинку, та зробимо колисочку, то я положу деревинку в колисочку та й буду колихати, от буде мені хоч забавка!
- Дід спершу не хотів, а баба все просить та просить. Послухався він, поїхав, вирубав деревинку, зробив колисочку.

Положила баба ту деревинку в колисочку – колише й пісню співає:

– Люлі-люлі, Телесику,
Наварила кулешику, –
І з ніжками, і з ручками
Буду тебе годувати!

Кохала-кохала, аж полягали вони увечері спати. Встають уранці – аж з тієї деревинки та став синок маленький. Вони так зраділи, що й не сказати!

Та й назвали того синка Телесиком.

Росте той синок та й росте, – і такий став гарний, що баба з дідом не навіщаються з нього.

От як підріс він, то й каже:

- Зробіть мені, тату, золотий човник і срібне веселечко: буду я рибку ловити та вас годувати!

От дід зробив золотий човник і срібне веселечко, спустили на річку – він і поїхав.

Їздить Телесик по річці, ловить рибку та годує діда й бабу, наловить та віддасть – і знову поїде.

А мати йому їсти носить. Та й каже:

- Гляди ж, синку, як я кликатиму, то пливи до бережка, а як хто чужий, то пливи далі.

От мати наварила йому снідати, принесла до берега та й кличе:

– Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

Телесик почув:

– Ближче, ближче, човнику, до бережка, – це ж моя матінка снідати принесла!
Пливе. Пристав до бережка, наївся, напився, віддав матері рибку, відіпхнув золотий човник срібним весельцем і поплив далі рибку ловити.

А змія й підслухала, як мати кликала Телесика, прийшла до берега та й давай гукати товстим голосом:

– Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

А він чує:

– То ж не моєї матінки голос! Пливи, пливи, човнику, далі! Пливи, пливи, човнику, далі!

Махнув весельцем – човник і поплив. А змія стояла-стояла та й пішла від берега геть.

От мати телесикова наварила йому обідати, понесла до берега та й кличе:

– Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

Він почув:

– Ближче, ближче, човнику, до бережка! Це ж моя матінка мені обідати принесла.

Приплив до берега, наївся, напився, віддав матері рибку, що наловив, відіпхнув човника і поплив знову.

А змія приходить до берега та знову товстим голосом:

– Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

А він почув, що не материн голос, та й махнув весельцем.

– Пливи, пливи, човнику, далі! Пливи, пливи, човнику, далі!

Човник і поплив далі.

Змія бачить, що нічого не вдіє, та й пішла до коваля.

Ковалю, ковалю! Скуй мені такий тонесенький голосок, як у телесикової матері!

Коваль і скував. Вона пішла до бережка й стала кликати:

– Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

А він думав, що то мати:

– Ближче, ближче, човнику, до бережка, – то ж мені матінка їсти принесла!

Та й приплив до бережка.

А змія його мерщій ухопила з човна та й понесла до своєї хати.

Приносить до хати:

– Зміючко Оленко, відчини!

Оленка відчинила, змія увійшла в хату.

– Зміючко Оленко, натопи піч так, щоб аж каміння розпадалося, та спечи мені Телесика, а я піду гостей покличу, та будемо гуляти.

Та й полетіла кликати гостей. От Оленка натопила піч так, що аж каміння розпадається, а тоді й каже:

– Сідай, Телесику, на лопату!

А він каже:

– Коли ж не вмію, – як його сідати?

– Та вже сідай! – каже Оленка.

Він і поклав на лопату руку.

– Так? – каже.

– Та ні-бо: сідай зовсім!

Він поклав голову:

– Отак, може?

– Та ні-бо, ні! Сідай увесь!

– А як же? Хіба так? – та й попутав ногу.

– Та ні-бо, – каже Оленка.

– Ну так покажи ж, – каже Телесик, – бо я не знаю як.

Вона й почала показувати, та тільки сіла, а він за лопату та й укинув її в піч і заслінкою піч затулив; а сам замкнув хату, зліз на превисоченного явора та й сидить.

От змія прилітає з гостями.

– Зміючко Оленко, відчини.

Не чує

– Зміючко Оленко, відчини!

Не озивається.

– От вража Оленка – вже десь повіялась!

От змія сама відчинила хату, повходили гості, посідали за стіл. Відслонила змія заслінку, вийняла печеню, та й їдять, – думали, що то Телесик. Попоїли

добре, повиходили на двір та й качаються по траві:

– Покочуся, повалюся, телесикового м'яся наївшись!

А Телесик із явора:

– Покотіться, поваліться, оленчиного м'яся наївшись!

Вони слухають: «Де це?»

Та знову:

– Покочуся, повалюся, телесикового м'яся наївшись!

А він знову:

– Покотіться, поваліться, оленчиного м'яся наївшись!

Вони знову: «Що воно таке?» Давай шукати, давай дивитися та й угледіли Телесика на яворі.

Кинулись до явора та й почали його гризти.

Гризли-гризли, аж зуби поламали, – а не перегризуть.

Кинулись до коваля:

– Ковалю, ковалю! Скуй нам зуби, щоб того явора перегризти!

Коваль і скував. Вони як почали знову... От-от уже перегризуть. Коли летить табун гусей. Телесик їх просить:

– Гуси, гуси, гусенята!

Візьміть мене на крилята

Та понесіть до батенька,

А в батенька – їсти й пити,

Ще й хороше походити!

А гуси й кажуть:

– Нехай тебе середні візьмуть!

А змії гризуть-гризуть... Аж летить знову табун гусей. Телесик і просить:

– Гуси, гуси, гусенята!

Візьміть мене на крилята

Та понесіть до батенька,

А в батенька – їсти й пити,

Ще й хороше походити!

Так і ці йому кажуть:

– Нехай тебе задні візьмуть!

А явір аж тріщить. Відпочинуть змії – та й знову гризуть, відпочинуть – та й знов... Аж летить іще табун гусей. Телесик так їх і просить:

– Гуси, гуси, гусенята!

Візьміть мене на крилята

Та понесіть до батенька,

А в батенька – їсти й пити,

Ще й хороше походити!

– Нехай тебе задне візьме!

Та й полетіли.

Сидить сердешний Телесик, – от-от явір упаде, от-от доведеться пропасти!

Коли це летить собі одним одне гусеня: відбилось – насилу летить. Телесик до нього:

– Гуся, гуся, гусенятко!

Візьміть мене на крилятко

Та понесіть до батенька,

А в батенька – їсти й пити,

Ще й хороше походити!

От воно:

– Сідай! – каже та й ухватило його на крила. Та втомилось, сердешне, так низенько несе.

А змія за ним – чи не вхопить його – женеться. Та таки не наздогнала.

От гусеня принесло та й посадовило Телесикана причілку знадвору, а само ходить, пасеться.

Сидить Телесик на причілку та й слухає, що в хаті робиться. А баба напекла пиріжків, виймає з печі й каже:

– Це тобі, діду, пиріжок, а це мені пиріжок!

А Телесик знадвору:

– А мені?

То це вона знову виймає пиріжки та й каже:

– Оце тобі, дідусю, пиріжок, а це мені!

А Телесик знову:

– А мені? Вони й почули.

– Що це? Чи ти чуєш, діду, наче щось гукає?

– Та то, – каже дід, – мабуть, так учувається.

То знову баба:

– Оце тобі, дідусю, пиріжок, а це мені!

– А мені? – з причілка каже Телесик.

– От же таки озивається! – говорить баба та зирк у вікно – аж на причілку Телесик. Вони тоді з хати, та вхопили його, та внесли в хату, та такі раді!

А гусятко ходить по двору, мати й побачила:

– Он гусятко ходить. Піду впіймаю та заріжу. А Телесик каже:

– Ні, мамо, не ріжте, а нагодуйте його! Коли б не воно, то я б у вас і не був.

От вони нагодували його, і напоїли, і під крильця насипали пшона.

Так воно й полетіло.

От вам казочка, а мені – бубликів в'язочка.

Васелина Прекрасна

приклад виготовлення іграшки з тканини

В одному царстві жив колись купець. Дванадцять років жив він у шлюбі та нажив тільки одну доньку, Василицю Прекрасну. Коли мати померла, дівчинці було вісім років. Помираючи, купчиха покликала до себе доньку, вийняла з-під ковдри лялечку, віддала їй та сказала:

– Послухай, Василицю! Запам'ятай і виконай останні мої слова. Я помираю і разом зі своїм материнським благословінням залишаю тобі оцю лялечку, тримай її завжди при собі й нікому не показуй. А якщо трапиться з тобою якась біда, дай їй поїсти і запитай у неї поради. Поїсть вона і скаже тобі, чим зарадити нещастю. Потім мати поцілувала дочку і померла.

Після смерті дружини купець сумував, а потім став думати, як би знову одружитися. Він був чоловік добрий, тож багато хто не відмовив би йому, найбільше припала йому до вподоби одна вдовиця. Вона була вже в літах, мала своїх двох дочок, майже одноліток Василиці, – отже, і хазяйка, і мати досвідчена.

Купець одружився із вдовицею, але помилювався і не знайшов у ній доброї матері для своєї Василиці. Василиця була найпершою на все село красунею, мачуха та сестри заздрили їй красі, примушували її багато працювати, щоб вона від роботи схудла, а від вітру й сонця почорніла, зовсім життя від них не було! Василиця все переносила покірно і з кожним днем все гарнішала й наливалася, а між тим мачуха з доньками своїми худла й поганішала від злості, незважаючи на те, що вони завжди сиділи склавши руки, як пані. Як же це так робилося? Василиці допомагала їй лялечка. Без неї дівчинка не впоралася б з усією роботою! Зате Василиця сама, бувало, не поїсть, а лялечці залишить найсмачніший шматочок, і ввечері, як всі ляжуть спати, вона замкнеться в комірчині, де жила, та й пригощає її, примовляючи:

– На, лялечко, поїж, про мою біду послухай! Живу я в домі у батька, немає в мене жодної радості, зла мачуха зводить мене з білого світу. Навчи мене, як мені бути й жити і що робити?

Лялечка поїсть, а потім і дає їй поради та втішає в горі, а до ранку всяку роботу робить за Василицю, та тільки відпочиває в холодочку та рве квіточки, а у неї вже і грядки виполоті, і капуста полита, і вода принесена, і піч витоплена. Добре було жити їй із лялечкою.

Минуло кілька років, Василиця виросла, настав їй час нареченого шукати.

Усі женихи поблизу почали на Василицю задивлятися, а на її сестер ніхто й не дивиться. Мачуха свариться ще голосніше і всім женихам відповідає:

– Не видам меншої перед старшими!

А проводячи женихів, побоями зганяє зло на Василині.

От якось купцеві знадобилося поїхати з дому на довгий час по торгових справах. Мачуха переселилася до іншого будинку, а будинок цей стояв на краю дрімучого лісу, а в самому лісі на галявині стояла хижка, а в хижці жила Баба-Яга, нікого вона до себе не підпускала і їла людей, наче курчат. Переселившись, купчиха постійно посилала ненависну їй Василину до лісу по те, чи по це, але вона завжди поверталася додому щасливо: лялечка вказувала їй шлях і не підпускала до хижі Баби-Яги.

Настала осінь. Мачуха роздала усім трьом дівчатам роботу на вечір: одній сказала мереживо плести, другій – панчохи, а Василині наказала прясти. Погасила вогонь в усьому домі, залишила тільки одну свічку там, де працювали дівчата, і сама лягла спати.

Дівчата працювали. Одна з мачухиних дочок узяла щипці, щоб поправити світильник, та замість того, за наказом матері, начебто ненавмисно і загасила свічку.

– Що тепер нам робити? – питають дівчата. – Вогню немає у цілому домі, а робота наша не закінчена. Треба побігти по вогонь до Баби-Яги!

– Мені від шпильок світло! – сказала та, що плела мереживо. – Я не піду.

– І я не піду, – сказала та, що в'язала панчошу. – Мені від спиць світло!

– Тобі по вогонь іти, – закричали обидві. – Іди до Баби-Яги!

І виштовхали Василину з кімнати.

Василина пішла до своєї комірчини, поставила перед лялечкою приготовану вечерю і сказала:

– На, лялечко, поїж та про моє горе послухай: мене посилають по вогонь до Баби-Яги, з'їсть вона мене!

Лялечка поїла, і очі її заблищали, як дві свічки.

– Не бійся, Василино! – сказала вона. – Іди, куди посилають, тільки мене тримай завжди при собі. Зі мною нічого не станеться з тобою у Баби-Яги.

Василина зібралася, поклала лялечку свою до кишені і, перехрестившись, пішла у дрімучий ліс.

Йде вона і тремтить. Раптом скаче повз неї вершник: сам білий, одягнений в біле, кінь під ним білий, і збруя на коні біла, – стало надворі світати.

Йде вона далі, аж скаче другий вершник: сам червоний, одягнений у червоне та на червоному коні, – стало сходити сонце.

Василина йшла цілу ніч і весь день, лише під вечір наступного дня вийшла на галявину, де стояла хижка Баби-Яги, паркан навколо хижі – з людських кісток, на паркані стирчать людські черепа з очима, замість дверей біля воріт – ноги людські, замість засувів – руки, замість замку – рот із гострими зубами.

Василина обімліла від жаху та й стала як укопана. Раптом їде знову вершник: сам чорний, одягнений в усе чорне та на чорному коні, під'їхав до воріт Баби-Яги і зник, як крізь землю провалився, – настала ніч.

Але темрява тривала недовго: в усіх черепів на паркані засвітилися очі, і на всій галявині стало видно, як удень. Василина тремтіла зі страху, але, не знаючи, куди бігти, залишалася на місці.

Згодом почувся в лісі страшенний шум: дерева затріщали, сухе листя захрустіло, виїхала з лісу Баба-Яга – у ступі їде, товкачем поганяє, помелом слід замітає. Під'їхала до воріт, зупинилася і, обнюхавши навколо себе, закричала:

– Фу, фу! Людським духом пахне! Хто тут?

Василина підійшла до старої зі страхом і, низько вклонившись, сказала:

– Це я, бабуню! Прислали мене сестри до тебе по вогонь.

– Добре, – сказала Баба-Яга, – знаю я їх, ти спочатку поживи та попрацюй в мене, тоді й дам тобі вогню; а якщо ні, то я тебе з'їм!

Потім звернулася до воріт і гукнула:

– Гей, засуви мої міцні, відімкніться, ворота мої широкі, відчиніться!

Ворота відчинилися, Баба-Яга в'їхала, посвистуючи, за нею увійшла Василина, а потім знову все замкнулося.

Увійшовши до хати, Баба-Яга лягла на лавці й каже Василині:

– Подавай-но сюди, що там є в печі: я їсти хочу.

Василина запалила скіпку від тих черепів, що на паркані, і почала витягати з печі та подавати Бабі-Язі страви, а страв наготовлено було душ на десять, з льоху принесла вона квасу, меду, пива й вина. Усе з'їла, усе випила стара, Василині залишила тільки трохи капусняку, окраєць хліба та шматок свинини.

Стала Баба-Яга спати лягати та й каже:

– Коли завтра я поїду, ти дивись – двір вичисти, хату вимети, обід приготуй, білизну випери та піди до засіки, візьми чверть пшениці й відділи її від чорнушки. Та щоб усе було зроблено, бо інакше – з'їм тебе!

Після такого наказу Баба-Яга захропіла, а Василина поставила недоїдки перед лялечкою, залилася сльозами й каже:

– Бери, лялечко, поїж, про моє горе послухай! Важку дала мені Баба-Яга роботу і погрожує з'їсти мене, якщо все не виконаю, допоможи мені!

Лялечка відповіла:

– Не бійся, Васирино Прекрасна! Повечеряй, помолися та лягай спати, вечір думає, а ранок умає!

Вранці прокинулася Василина, а Баба-Яга вже встала, визирнула у вікно: у черепів очі потухли, ось майнув білий вершник – і зовсім розвиднилося. Баба-Яга вийшла у двір, свиснула – перед нею з'явилася ступа з товкачем і помелом.

Промайнув червоний вершник – зійшло сонце. Баба-Яга сіла в ступу і виїхала з двору, товкачем поганяє, помелом слід замітає.

Залишилася Василина сама, оглянула будинок Баби-Яги, здивувалася достатку в усьому і зупинилася в роздумах: за яку роботу їй спершу братися. Дивиться, а вся робота вже зроблена, лялечка вибирає з пшениці останні зерна чорнушки.
– Ах ти, рятівнице моя! – сказала Василина лялечці. – Ти від біди мене врятувала.

– Тобі залишилося тільки обід приготувати, – відповіла лялечка, залізаючи до кишені Василини. – Приготуй з Богом, та й відпочивай на здоров'я!

Під вечір Василина накрила на стіл і сіла чекати на Бабу-Ягу. Почало сутеніти, майнув за воротами чорний вершник – і зовсім стемніло, тільки світилися очі в черепів. Затріщали дерева, зашелестіло листя – їде Баба-Яга. Василина зустріла її.

– Чи все зроблено? – запитує Баба-Яга.

– Подивися сама, бабуню! – відповідає Василина.

Баба-Яга все оглянула, посердилася, що нема за що посварити, і сказала:

– Ну, добре!

Потім крикнула:

– Вірні мої слуги, любі мої друзі, намеліть мою пшеницю!

З'явилися три пари рук, схопили пшеницю і забрали геть з очей. Баба-Яга наїлася, стала лягати спати і знову дала наказ Василині:

– Завтра зроби те ж саме, що й сьогодні, і крім того візьми з засіки мак та очисти його від землі по зернятку, бо бач, хтось по злобі землі в нього намішав! Сказала так стара, повернулася до стіни і захропіла, а Василина почала годувати свою лялечку. Лялечка поїла і сказала їй як і вчора:

– Молися Богу та лягай спати: вечір думає, а ранок умає, все буде зроблено, Васирино!

Зранку Баба-Яга знову поїхала в ступі з двору, а Василина з лялечкою всю роботу негайно зробили. Стара повернулася, оглянула все й вигукнула:

– Вірні мої слуги, любі мої друзі, вичавте з маку олію!

З'явилися три пари рук, схопили мак і забрали геть з очей. Баба-Яга сіла обідати, вона їсть, а Василина стоїть мовчки.

– Що ж ти нічого не говориш до мене? – сказала Баба-Яга. – Стоїш наче німа?

– Не смію, – відповіла Василина, – а якщо дозволиш, то мені хотілося б про дещо запитати в тебе.

– Запитуй, тільки не всяке питання до добра веде: хто багацько знає, той мало має!

– Я хочу запитати тебе, бабуню, тільки про те, що бачила: коли я йшла до тебе, мене обігнав вершник на білому коні, сам білий і в білому одязі: хто він такий?

– Це день мій ясний, – відповіла Баба-Яга.

– Потім обігнав мене другий вершник на червоному коні, сам червоний і весь у червоному одязі, це хто такий?

– Це моє сонечко червоне! – відповіла Баба-Яга.

– А хто такий чорний вершник, що обігнав мене біля твоїх воріт, бабуню?

– Це ніч моя темна – усі мої слуги вірні!

Василина згадала про три пари рук і замовчала.

– Що ж ти іще не питаєш? – каже Баба-Яга.

– Досить мені й цього, адже ти сама, бабуню, сказала, що хто багацько знає, той мало має.

– Добре, – сказала Баба-Яга, – що ти питаєш тільки про те, що бачила за двором, а не у дворі! Я не люблю, щоб у мене сміття з хати виносили, і занадто допитливих з'їдаю! Тепер я тебе запитаю: як встигаєш ти виконувати роботу, яку я задаю тобі?

– Мені допомагає благословіння моєї матері, – відповіла Василина.

– То он воно як! Забирайся ж ти від мене, благословенна донька! Не треба мені благословенних!

Витягла вона Василину з кімнати та й виштовхала за ворота, зняла з паркану один череп з палаючими очима, наштрикнула його на палицю, віддала їй і сказала:

– Ось тобі вогонь для мачухиних дочок, візьми його, адже вони по нього тебе сюди прислали.

Побігла мерщій Василина при світлі черепа, що згас тільки на світанку, і нарешті під вечір другого дня дісталася до свого дому. Підходячи до воріт, вона хотіла було кинути череп: "Напевно, вдома, – думає собі, – вже більше не треба вогню". Але раптом почувся глухий голос із черепа:

– Не кидай мене, неси до мачухи!

Вона подивилася на будинок мачухи і, не бачачи в жодному вікні ані вогника, зважилася йти туди з черепом. Вперше зустріли її лагідно і розповіли, що з тієї пори, як вона пішла, у них не було в хаті вогню: самі висікти ніяк не могли, а який вогонь приносили від сусідів – той згасав, тільки-но входили з ним до хати.

– Може твій вогонь втримається! – сказала мачуха.

Внесли череп до кімнати, а очі з черепа так і дивляться на мачуху та її дочок, так і палають! Ті давай ховатися, але куди не кинуться – очі скрізь за ними так і стежать, до ранку зовсім спалили їх на попіл, тільки Василини не зачепило.

Вранці Василина зарила череп у землю, замкнула двері на замок, пішла до міста і попросилася пожити до однієї безрідної старенької. Живе собі та й чекає на батька. От якось каже вона старенькій:

– Нудно мені сидіти без діла, бабуню! Сходи, купи мені льону найкращого, я хоч прядистиму.

Старенька пішла купила льону гарного, Василина сіла за справу, робота так і горить у неї, і пряжа виходить рівна та тонка, як волосина. Набралося пряжі багато, пора б і за ткання прийматися, та таких берд не знайдуть, щоб годилися на Василичину пряжу, адже ніхто не береться й зробити. Василина стала просити свою лялечку, та їй і каже:

– Принеси-но мені якесь старе бердо, та старий човник, та кінської гриви, я все тобі змайструю.

Василина дістала все, що треба, і лягла спати, а лялечка за ніч приготувала гарний верстат. До кінця зими і полотно було виткане, та таке тонке, що крізь голку замість нитки протягти можна. Навесні полотно вибілили, Василина і каже старій:

– Продай, бабуню, це полотно, а гроші візьми собі.

Стара глянула на товар і ахнула:

– Ні, дитино! Такого полотна, крім царя, носити нема кому, понесу до палацу.

Пішла стара до царських палат та все під вікнами походжає. Цар побачив і запитав:

– Чого тобі, бабуню, треба?

– Ваша царська величність, – відповідає стара, – я принесла дивовижний товар, нікому, крім тебе, показати не хочу.

Цар наказав впустити до себе стару і, як побачив полотно, – здивувався.

– Що хочеш за нього? – запитав цар.

– Йому ціни немає, царю! Я тобі в дар його принесла.

Подякував цар і відпустив стару з подарунками.

Стали царю з того полотна сорочки шити: розкроїли, та ніде не могли знайти швачки, яка б взялася робити. Довго шукали, нарешті цар покликав стару і сказав:

– Якщо зуміла ти напружити й виткати таке полотно, зумій з нього й сорочок пошити.

– Не я, государю, спряла й виткала полотно, – сказала стара, – це робота дівчини, що живе в мене.

– Ну то нехай вона і пошиє!

Повернулася старенька додому і розповіла про все Василичі.

– Я знала, – каже Василича, – що ця робота моїх рук не мине.

Замкнулася у своїй кімнаті, взялася до роботи, шиє не покладаючи рук, і згодом дюжина сорочок була готова.

Понесла стара до царя сорочки, а Василича вмилася, зачесалася, вдяглася та й сіла під вікном. Сидить собі й чекає, що далі буде. Бачить: йде у двір до старої

царський слуга; увійшов до хати й каже:

– Цар-государ хоче бачити майстриню, що пошила йому сорочки, та нагородити її зі своїх царських рук.

Пішла Васирина і постала перед очима царськими. Як побачив цар Васирина Прекрасну, так і закохався у неї без пам'яті.

– Ні, – каже він, – красуне моя! Не розлучуся я з тобою, будеш ти моєю дружиною.

Узяв тоді цар Васирина за білі руки, посадив її поруч із собою, а там і весілля справили. Скоро повернувся й батько Васирина, втішився її долею та залишився жити біля дочки. Стареньку Васирина взяла до себе, а лялечку до кінця свого життя завжди носила в кишені.

ВІРШІ ПРО НАРОДНІ ІГРАШКИ

НАЙКРАЩА ІГРАШКА

- Не вгадать тобі нізащо, котра з іграшок – найкраща!
- Знаю! Трактор заводний!
- Зовсім ні!
- Електрична залізниця!
- Помилився.
- Ну, тоді це – пароплав!
- Не вгадав.
- Зрозуміло: це – літак!
- Знов не так. Добре, відповідь я дам: та, яку зробив ти САМ!

(А. Костецький)

Одна була хустина,
Та й ту вкрала дівчина.
На кукли подрала,
Кукол наробила,
Кота оженила.
Дівчат подражнила.
В печі затопили,
Кукли попалили.

*(Жизнь и творчество крестьян
Харьковской губернии / под ред. В. В. Иванова.
Харьков, 1898. С. 472)*

МАМА – ЧАРІВНИЦЯ

Наша мама – чарівниця,
Вміє чарувати:
Візьме голку, візьме нитку
І кусочок вати,
І дивись – уже у неї
Біле ведмежатко,
Або зайчик довговухий,
Або козенятко.

(А. Перелісна)

ІГРАШКА

Що розважає і донечку, й сина?
 Іграшка! Скаже вам кожна дитина.
 Іграшка – радість, що бавить і вчить,
 Іграшка поруч – уже й не болить.
 Іграшка стільки можливостей має,
 Іграшка стільки світів відкриває.
 Іграшку дати свою не шкодує,
 Лагодь, піклуйся, як друга шануй.
 Іграшку можна собі змайструвати,
 Іграшці можна про все розказати.
 Друг засмутився, то друга потіш,
 Гратися разом завжди веселі

(Н. Карпенко)

ЛУК

Маю палицю з ліщини
 Рівну-рівну, як струну.
 На кінець петлю накіну,
 Лук тугий собі зігну.
 З очерету стріл наріжу,
 Пір'я згублять гусаки.
 На плече я лук повішу
 Та й піду поміж дубки.
 Не мисливець я, а воїн –
 Я несу лише добро.
 Не ховайтесь в неспокої,
 Білченята, у дупло.
 Не втікайте, зайченята,
 Між ожину, в гущину.
 Не стрибайте, жабенята,
 Не лякайтесь, не торкну.
 Вам я також, пташенята,
 Зла ніколи не завдам.
 Щоб в старий пеньок влучати,
 Лук зробив собі я сам.
 Голова сама та плечі,
 Бородатий той пеньок,
 Став, ляка малу малечу
 Коло стежки у лісок.

(Т. Коломієць)

ТЕМАТИКА МІНІ-КУТОЧКУ З НАРОДНОЇ ІГРАШКИ:

Основна мета міні-куточку – ознайомити дітей з традиційними українськими народними іграшками, їхньою історією, символікою та роллю в культурі. Через огляд і гру з такими іграшками, діти дізнаються про звичаї та ремесла своїх предків, розвиваючи почуття національної ідентичності та любов до культурної спадщини.

Тематика міні-куточку може включати:

1. **Історія народної іграшки:** коротка інформація про походження та значення народних іграшок в Україні.
2. **Різновиди народних іграшок:** представлення основних типів іграшок, таких як лялька-мотанка, глиняні свищики, дерев'яні іграшки (коники, пташки).
3. **Регіональні особливості:** ознайомлення з різними іграшками з різних куточків України.
4. **Оберегове значення:** розповідь про те, як деякі іграшки служили не тільки для гри, але й виконували захисні функції (лялька-мотанка як оберіг).

Оснащення міні-куточку з народної іграшки:

Вітрина або полицки: для демонстрації народних іграшок, таких як: лялька-мотанка: кілька різновидів ляльок різного розміру; глиняні свищики: фігурки у вигляді пташок або тварин; дерев'яні іграшки: коники, пташки, що використовувалися для гри; інформаційні картки: короткі описи біля кожної іграшки, що пояснюють її походження, матеріали, з яких вона виготовлена, та її символічне значення; ілюстрації або плакати: зображення процесу виготовлення народних іграшок або сценок, де діти граються з ними; книги чи буклети: з історією народних іграшок та інструкціями для виготовлення найпростіших зразків.

Матеріали для творчості:

Тканина, нитки та ножиці для виготовлення простих ляльок-мотанок.

Пластилін або глина для ліплення простих свищиків або фігурок.

Ігрова зона: місце, де діти можуть взяти іграшки, погратися ними або створити свої власні за зразками.

Музичний супровід:

фонові українські народні мелодії для створення відповідної атмосфери.